ژبه

Ketabton.com

د پښتو ټولنې د خپرونو
پرله پسې لمبر :(۱۸۹)

د افغانستان ملي ژبه

او

ادب

ليکونکي : استاد اسلانوف او ميرمن
ګراسيمو وا

مترجم : محمد معتمد شينوارى

PROPERTY OF ACKU 1491

د طبع شمېر : (۱۰۰۰)

دلوی خدای په نامه

یو څو خبری

پښتو دافغانستان ملی اورسمی ژبه ده، کومه ژبه چه دویونکو شمیریی په یوهیواد کښی زیات وی؛ هغه ملی ژبه گڼل کیږی .

په افغانستان کښې دپښتو ژبې دویونکو شمیر په سلو کښی شپیتوته رسیږی اوهمدغه وجه ده چه‌له پخوانو زمانو څخه پښتو ژبه ددې هیواد دملی ژبې په نامه پیژندل شوې‌ده.

دافغانستان دنوی اساسی قانون په (۳۵) ماده کښې‌هم دپښتو دغه تاریخی حیثیت په رسمی‌توگه ومنل شواود۱۳۴۳ کال دلویې جرگی له خوا هم تصویب شو .

دنړۍ نومیالی ختیځ پوهانهم دغه حقیقت منی او پښتو دافغانستان دملی ژبېپه نامه یادوی. لکه چه دشوروی اتحاد یونومیالی ختیځ پوهاند ښاغلی اسلانوفپه خپله اوږده‌څیړنه کښې چه دپښتو په باب یې کړی‌ده پښتویی د افغانستان دملی ژبېپه نامه بللی‌ده. ښاغلی اسلانوف په مسکوکښې دپښتو ژبی یومشهور استاد اوپوهاند دی‌چه له دیرشو کالو راسی دپښتو اوپښتنو په باب په علمی پلټنو اوڅیړنوبوخت دی، ډیرکتابونه اورسالې یې لیکلی دی اوپښتویې په ډیره ښه توګه په روسی ژبه دنړۍ اوخپل هیواد پوهانوته معرفی کړې ده .

دده لوی کار دپښتو اوروسی ژبې دیولوی قاموس لیکل دی چه نږدې (۵۰) زره لغات پکښې راغلی‌دی، دی دروښانیانواودپښتنودکلتور په باره کښېهم ځینی رسالې لری، یوه وړه رساله یې دپښتو دجوړښت، غږونو اوکلمو دپیژند ګلۍ په باره کښې هم لیکلی ده چه دپښتو ترجمه یې

اوس دیونوی سوغات په توگه دپښتو مینانوته په ډیره مینه وړاندې کیږی .

دارساله دپښتو ټولنی یومسلکی غړی ښاغلی محمداکبر معتمد شینواری له خوا ترجمه شوې ده. ښاغلی معتمد له لسو کالو راسی دپښتو ټولنی یوعلمی کاریگر غړی دی اوروسی ژبه یې په ښه توگه زده کړې ده .

دپښتو اوپښتنو په باره کښې له شوروی آثاروڅخه دده ښې ښې ترجمې دکابل په مجله کښې همیشه خپریږی .

اوس یې دافغانستان دملی ژبې په نامه دښاغلی اسلانوف یوه وړه رساله له روسی څخه په خپله ملی ژبه پښتو ترجمه کړه اودپښتو ټولنې دمسلکی مجلس په تصویب دنشرمیدان ته راووتلـــه .

لکــه چه ښکاره ده ددې کتاب دوهمه برخه دپښتوادب اوپښتنو لیکوالو دمعرفی په باره کښې ده چه دغه برخه دمیرمن گراسیمووا له خوا لیکل شوې ده، په دې برخه کښې که څه هم دپښتوادب پوره څیړنه نه ده شوې خوپه لنډ ډول وربـــاندې

يوخه رڼاڅوك شوېده. دانبکاره ده چه دپښتوادب اودهغې دليکوالو څېړنه پوره څېړنه اوزياته پلټنه غواړی اوداکار په يوڅو پاڼو کښې سرته نه شی رسيدلای .

په هرصورت‌مونږ دښاغلی‌اسلانوف اوميرمن گراسيمووا دغې څېړنې اوله پښتو ژبې اوادب سره‌ددوی مينې‌اوعلاقی‌ته دقدر په سترگه گورو اوښاغلی معتمدته ددې اثـرپـه پښتو کولو اوترجمه کولو دزړه له اخلاصه کور ودانی وايو .

(رشتين)

✲✲✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل

دا اثر دشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمۍ دآسیایی ملتونو دانستیتوت له خوا په روسی ژبه په دې وختوکښې چاپ شوی دی اودوې برخې لری، لومړۍ برخه یې (دافغانستان ملی ژبه) اودوهمه برخه یې (دافغانستان ادبیات) دی، د لومړۍ برخی مولف استاد اسلانوف دی اودوهمه برخه میرمن گیراسیمووا لیکلې ده، څه رنګه چه دغه دواړه برخې نوی اوپه زړه پورې معلومات لری نوماپه روانه ژبه تر جمه کړې او ګرانو لوستونکوته یې وړاندې کوم چه دوی وګوری چه شوروی عالمان اوپوهان زمونږ دژبی اوادب په باره کښې څو مره معلومات لری .

په لومړۍ برخه کښې زمونږ دملی ژبې پرمختګ، ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې لهجې، ددغې ژبې دويونکوشمير، گرامراونور خصوصيات يې بيان شوى دى اوهم ددغې ملي ژبې دوروسته پاتې کيدلو علتونه ښودل شوي دي .

په دوهمه برخه کښې دافغانستان په ادب پوره رڼاچول شوې ده اودځينو افغاني اديبانو بيوگرافي اوخه خصوصيات پکښې راغلي دي اوهم افغاني ادب تريوحده څېړل شوی دی.

مونږ دلوستونکونه هيله کووچه دغه دواړه برخې ولولي اودنورو خلکو په نظرياتو باندې چه زمونږ دژبې اوادب په برخه کښې يې لري ځان پوه کړي .

داهم بايد وويل شي چه ښاغلي محمدشيرين «سنگری» او اسدالله «لودين» ددې رسالې په تصحيح اوصحافت کښې پوره زيار ويستلی دی‌چه زه ورته په‌قدر گورم .

م ــ معتمد شنواری

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 1491

دافغانستان ملی ژبه

دملی ژبو جوړښت چه تل دقومونو په تشکیل اوپرمختګ پورې اړه لری یوګران خرکت اودروند کار دی، داحرکت په خپل ذات کښې ډیر نظری اوعملی اهمیت لری اوزده کړه یې دهرچا یعنی دژبپوهانو، دژبو دمورخینو، دبشرپېژندونکو اوادیبانو دپاره ضروری اومهمه ده .

په دې لسو وروستیو کلونوکښی شوروی فلالوجستانو دملی ژبو دجوړښت او تشکیل په میدان کښی ډیر کار کړی دی اوداموضوع یې پوره څېړلې ده، داملی ژبې چه کار پکښې شوی دی یوازې دشوروی دخلکو ملی ژبې نه دی بلکه دخارجی قومونو ملی ژبې هم پکښې شاملې دی .

دیوقوم دژبې دپراختیا اورواج سوال یومهم اوګران

سوال دی مګر دیورپ دځینو ژبو په باره کښې چه زیاته‌پنګه لری اودپخوانیو او منځنیو پېړیو لیکلی آثارېي موجود دی اوهم یې دلچسپو په برخه کښې اوس اوپخوا ډیر کار شوی‌دی لکه روسی، جرمنی، انګلیسی، فرانسوی اوایټالوی ژبې دغه سوال نسبتاً آسان دی، دایشیائینی ژبېچه پورتنی صفات لری لکه چینی او جاپانی ژبې د هغو مسئله‌هم آسانه ده، خونورې ژبېچه دارنګ‌نه دی دهغو دپراختیا اورواج‌پوهېدنه څه قدر سخته غوندې ده .

ځینې سببونه دی‌چه دژبو مسئله یې لاسخته کړې ده‌چه هغه په دولتی کرښو سره په دوه یادرې برخو باندې دیوملت توټه کېدل دی. داکار دپښتنو اوددوی دژبې‌سره بیخی‌سمون خوری. (۱)

---

(۱) که هېواد او قوم سره مطابقت وخوری دداسې قوم دملي ژبې زده کړه آسان کار دی اوکه مطابقت سره ونه کړی نوبیا داکار ګران دی. مثلا افغان یاپه بل عبارت پښتون دافغانستان سره مطابقت نه خوری ځکه نژدې نیم افغان دافغانستان نه وتلی دی چه دې کار ددغه قوم دملی ژبې دزده کړې اوپرمختګ په لار کښې سختی پېښه کړی ده .
(مترجم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتېرو پنځه ویشتو کلونو په موده کښې چه زه دپښتنو فولکلور او ادبیات مطالعه کوم، دپښتو لوی قاموس ترتیبوم، گرامرېې لیکم اوهم یــې دتدریس په کار بوخت یــم زما زړه وغوښتل چه دملی ژبې پښتو دجوړښت اوتشکیل په باره کښې هم مشغول شم، ددې کار ابتدایی نتیجې ماپه لنــډ ډول سره په هغه کتاب کښې چه د (لوېږۍ آسیا خلك) نومېږی لیکلی دی اوهم مې په پنځه ویشتم بین‌المللی کــانگرس کښې چه د ۱۹۶۰ داگست په میاشت کښې په مسکو کښې جوړشوی ؤ (دپښتو دملی ژبې دتشکیل تاریخی شرطونه) توضیح کړی دی.

زما دا اوسنۍ لیکنه زما دنورو لیکنوپه څېر په اساسی ټکو رڼا اچوی اودمسایلو څښنی ډیر سخت اړخونه راسپړی، زما دالیکنه دراتلونــکو علمی پــلټنو اوڅېړنو د پاره اساس کیدای شی خو دپوره حل دپاره بایدامسایل دافغانی ژبپوهانو ټولنی ته وړاندی شی .

ددې رسالې په لیکلو کښې مــا دځینې افغانی لیکــوالو دآثارونه استفاده کړې ده چه په لوېږی وارکښې دافغانستان

دمشهور لیکوال گل‌پاچا الفت اودپښتو داکاډیمی د رئیس پوهاند صدیق‌الله رښتین آثار دی .

پخوا له دې چه درسالې په اصل موضوع پیل وکړم باید دوه سواله چه مهم دی وړاندې کړم :

لومړی داچه باید پوه شوچه ملت یاقوم وار دوار نه جوړیږی لومړی په اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکز کښې دملت یاقوم زړی زرغونیږی بیاورو ورو نژدې‌اوورپسی لرې برخې‌ورسره یوځای کیږی چه په دې شان دملت‌جوړښت منځ‌ته راځی، باید دملت (تشکیل اوپرمختګ) یوشی‌ونه‌گڼل شی ځکه تشکیل اوپرمختګ دوه جلاجلا مفهومونه لری .

دوهم داچه دافغانستان په شرطونو کښې دولتی ژبې دقوم په جوړښت کښې دومره اهمیت‌نه لاره څومره‌چه‌اجتماعی اواقتصادی عوامل یې لری .

دهمسایه هېوادونو تاثیر باید نفې نه شی مگرنه دومره‌چه دافغان ملت پرمختګ دنورو گاونډیو زیات تأثیرته منسوب وبلل شی لکه چه داکار د (ریسنېر) په مقاله کښې شوی‌دی،

ریسنېر پــه خپله مقاله کښې پــه دې خبــره زور اچولی دی اودنورو دتأثیر یودلیل دا بولــی چــه له ډیرې زمانی راسی دافغانستان رسمی ژبه فارسی وه، مــگر داخبره سمه نه ده، افغان ملت دنورو دتاثیر لاندی نه دی راغلی ځکه دافغان‌ملت دکلتور زده کړه دابنکاره کوی چه دا ملت خپل ځــانله ملــی خصوصیات اوجلا خواص اومميزی لری‌چه دنورو تاثیرپکښې نه لیدل کیږی .

مشهور شوروی موزیك پو هــا نــد پروفیسر بیلیایف په‌خپل هغه کارکښې چه دافغان دملی موزیك په باره کښې‌یې کړی دی داسی لیکی: داقوم خپل داسې ملی خپلواکی موزیك لری چه دنورو تاثیر پکښې نشته .

قوم جوړیدای او تشکیلیدای شی خوکــه په خپله ژبــه وگړیږی، دقوم په تشکیل اوجوړښت کښې داخبره شرطنه‌ده چه ددغه قوم ژبه دی دولتی وی (وگــوریء چه په اتــریش، مجارستان، هندوستان، پخوانی روسیــه اونورو هېوادونــو کښې چه قوی قومونه جوړ شوی دی دولتی ژبه پکښې

يوه وه مگر که دغه دقوم ژبه دولتی شی نوداکار ددغی ملی ژبې دانکشاف اوپرمختګ سره کومك کوی، هغه کارچه‌په‌دې ژبه کښې روان وی هغه تیزوی اودملی کلتور هغې پانګې ته چه دژبې سره کلك ارتباط لری پوره وده او مرسته ورکوی لکه: هنری ادبیات، مطبوعات، تیاتر، رادیو، سینما، مکتب اوموزیك. له دې کبله ویلای شوچه ددولتی ژبې په حیث‌دبلې ژبې وجود دقوم اواولس دجوړېدو په لاره‌کښې خنډنه شی اچولی مگر په زیاته اندازه دقوم دپرمختګ اومزبوتیا په لاره کښې بندیز پیدا کوی .

داچه دملت او اولس دژبې په ځای بله ژبه دولتی‌کیږی دادپخوانو فیوډالی عصرونو اووختونو خاصه ده، حتی‌په دغو عصرونو کښې کیدا شی چه مړه اوله منځه وتلې ژبه هم دولتی شی .

کوم علتونه چه دافغان ملت دجوړېښت اوپرمختګ‌مخه‌یې نیولی ده یویې په ۱۹قرن کښې ددغه ملت ټوټې کېدل اوپه دوه برخو ویشل دی‌چه داکار د استعماری عام سیاست نتیجه ده.

ددوو جنگونو نه وروسته په ۱۸۹۳ کال کښې انګلیسانو دډیورند دتړون له مخه افغانستان دسمندر داستفادې نه محروم کړاویوه برخه ځمکه‌یې ورنه جدا کړه اوهم‌یې داسې لوبه جوړه کړه چه په دې وروستیو اتلسو کلو نو کښې یې دافغانستان او پاکستان مناسبات سره خړپړ کړل .

د ۱۹۱۹ کال نه وروسته چه افغانستان ددوه (انګلو ـ افغان) جنګونو په نتیجه کښې خپلې خپلواکۍ ته ورسید په دغه هېواد کښې دملی اقتصاد چارې ګړندۍ شوې.

داقتصادی اوکلتوری مهمو مرکزونو لکه کندهار اوکابل نفوس په ډیرې چټکۍ سره زیاتیږی . په دې وروستیو پنځه ویشتو کلونو کښې دکابل داوسیدونکو شمېر د یولك اوشلو زرو نه درې لکو اولسوزروته رسیدلی دی. یعنې تقریباً یوپه درې زیات شوی‌دی اودکندهار اوسیدونکی له شپېتوزرو نه یولك اوپنځه نوی زروته رسیدلی دی یعنی څه دپاسه درې چنده زیات شوی دی (د ۱۹۵۸ کال احصائیه) .

دهېواد دعام اقتصادی چلښت له کاروان سره دهېواد

لری اوگوښه درې لکه د کـونړ او اریوب درې سمې روانـې شوې دی .

داریوب (ځاځیو) په باره کښې افغانی لیکوال محمدحکیم اریوبی لیکی:

داریوب او سیدونـکی قوم (ځاځـی) پخوا پوونـده ؤ، کسب یې مالداری وه، مګر د (۱۹۱۹) کال نه وروسته ددغه قوم ډیرو نماینده ګانو دلرګیو اوځنګلونو په تجارت شروع وکړه چه کابل ته دځاځیانو دیوې لویې برخې دراتګ اواوسیدانې یوعلت همدا دی .

ویلای شوچه افغان قوم په اوسنی وخت کښې اساساً سره راټول شوی اوتشکـیل شوی دی خـولا نورهم د دوی دراټولیدو کاروبار روان دی .

کابل مجله په خپلې ٤٧٨ ګڼه کښې لیکی: (دافغانـی ټولنې دتاریخی کتنې اوڅیړنې نه دا څرګندیږی چه افغانـی ټولنه قدم په قدم دفیوډالی خواص پریږدی اودسرمایه داری دانکشاف په لار روانه ده، داتګ یې نسبت پخواته ګړنـدی

اوتېزدی، داتولنه دبدلون په حال کښې ده مگر په اوسنی وخت کښې دا دبدلون حرکت دپخوا نه ډیرگړندی اوتېزدی).

همدا راز کابل مجله په خپله ٤٩٢ گڼه کښې لیکی:

دافغانی ټولنې دپراختیا پخوانی مرحله دملاکی مرحلې ته ورته وه او اوسنی مرحله یې دملاکی ټولنې نه دسرمایه‌داری خواته دبدلون مرحله ده، داچه له‌کوم وخت نه افغانی ټولنې په دې موجوده دورې شروع کړې ده داخبره هم ښکاره ده، دخپلواکی دگټلو نه وروسته دادوره شروع شوې ده.

دختیزو اریایی ژبو په منځ کښې پښتو ترټولو لویه اوپراخه ده، په دې ژبه ترڅورلسو ملیونو زیات (١) خلك گړیږی، ددې خلکو هېواد افغانستان او پښتونستان دی، داخلك که په افغانستان کښې اوسیږی افغان‌ورته وایی اوکه دپښتونستان په ولایتونو اوپه بلوچستان، ډیره اسمعیل خان اوبلوچستان په ولایتونو اوپه شمالی آزادو سیمو کښې چه دافغانستان په اوږدو کښې پرتې دی اوسیږی پښتانه ورته وایی.

---

(١) دپښتو ژبې ویونکی اوس شلو ملیونوته رسیږی. (رشتین)

دبونیر په سیمه، دپېښور په ځمکه اودسوات اودیر په نوابیو کښې یوسف زی قومونه اوسیږی چه شمېریې اته لکه خلك دی .

دمومندو قوم چه شمېریې ددری لکو په شاوخوا کښې دی په دری برخو ویشل شوی دی:لومړی برخه یې دافغانستان په ننګرهار کښې اوسی، دوهمه برخه یې آزاده خاوره ده اودریمه یې دپېښور په سیمه کښې مېشته ده .

خلیل چه دوی هم دپېښور په سیمه کښې او سیږی مومندوته په لهجه اوقوم کښې ورنژدې دی .

د شینوارو قوم په دوه برخو ویشل شوی دی یوه برخه یې دافغانستان په خاوره کښې اوسیږی اوبله یې دپښتونستان په خېبرو کښې استوګنه لری .

دمومندو بنه سویلی خواته دخیبر ددرې په سیمه کښې داپریدیو لوی قوم پروت دی، ددې قوم شمېر دوه نیم لکه دی، دوی سره دجنوب له پلوه ورکزی همسایه ګان دی چه دوی هم دوه نیم لکه خلك دی .

دختېکو قوم چه د افغان په تاریخ کښې شهرت لری

داباسیند په بنی غاړه پروت دی، ددوی شمېر درې لکه دی، ددوی سره په خاوره اوژبه‌کښې نژدې خلك بنوځی دی.

وزیر اومسعود دوزیرستان په پراخی کښې اوسیږی، دوی څلور پنځه لکه خلك دی، ددوی یوشمېر خلك دنورو پښتنو قبایلو غوندی په افغانستان کښې اوسیږی.

دپښتنو قومونو په ډیر لوی گروپ درانی کښی بارکزی، پوپلزی، الکوزی ، اڅکزی، نورزی ، اسحاك زی اوالی‌زی ورگډیږی، داخلك دوه ملیونه دی، دا گروپ د افغانستان په لویدیزه برخه کښې اوسیږی، درانی دافغانستان په ټولو ښارونو کښی‌مېشته دی، دوی دمملکت په دولتی چوکیو اوعسکری بستونوکښی غټه برخه لری، داڅکزیو یوه برخه دبلوچستان په شمال کښې اوسیږی .

بل مهم گروپ دغلجی قومونو دی، ددوی شمېر یونیم ملیون‌دی،دوی دکندهارله علاقې نه نیولی ترنورستانه پوری اوسیږی، ددوی یوه برخه کوچان دی‌چه په ژمی‌کښی کوزی پښتونخواته ځی .

دکاکړو قوم دهغو ځمکو په جنوب کښې اوسی په کومو کښې چه دورانی اوسیږی اوهم دبلوچستان په شمال کښې مېشته دی .

ساپی قوم په ننګرهار کښې اوسیږی اوزوریږ په دغه ځای کښې دی.

ځاځیان، منګل اوځدران دپکتیا په ولایت کښې اوسیږی، داولایت پخوا جنوبی ولایت نومیده .

برسېره په دغو پورته قومونو نور ډېر پښتانه قومونه او اولسونه شته .

پښتانه دافغانستان دټولو اوسیدونکو په نسبت په سلو کښې شپېته دی اوځرګند اکثریت لری .

کوچانو کلیوالی ژوندته ترجیح ورکړېده اودا دبدلون دوره روانه ده، دزراعت دښه سیستم اودوچو ځمکو داوبو لاندې کولو له کبله دکروندې نوې ځمکې منځ ته راغلی دی.

ډېرو قومی خلکو خپلې اصلی ځمکېچه خوییږی ورکښې اوسیدلی دی پرې ایښې دی، ښارونو اویانورو سیموته تللی اوهلته مېشته شوی دی .

دځمکو لږوالي ډير پښتانه مجبور کړي دي چه ښارونو ته لاړشي اوهلته لاس مزدوري وکړي، ډير اطرافي خلك په ښارونو کښې دودانيږ، دکارخانو اوفابريکو په کارونو لګيا دي .

دمملکت په شمالي برخه کښې دپښتو ويشتو کلونو راهيسې دپومبې دپراختيا له کبله دکندوز ښار په نوي ډول جوړشو، په دې وروستيو کلونو کښې داښار نور هم پراخ اولوی شو اواهميت يې زيات شوی دی، داښار دشيرخان دبندر سره چه دشوروی اتحاد په کومك آباد شوی دی نژدې پروت دی، دښار ډيره برخه پښتانه دي اود زاخيلو، ناصرو، لوديانو، اتمانزيو، خروټو اودوتانيو له قومونو څخه دي.

ناصر اوخروټي دټل دپاره مالدار وو اوکوچاني ژوندېې درلود مګر مونږ وينو چه کوچي پښتانه قومونه اوس دبدلون په حال کښې دي، دکوچاني ژوند نه کليوال ژوند غوره بولي اودښارونو هستوګنې ته راګرځي .

څه رنګه چه دکندوز نفوس مختلف خلك دي اوهر قوم

لکه تاجك، ازبك، ترکمن اونور پکښې اوسيږی نــوپه پښتو ژبه کښې نورلغات هم راننوتــی دی ، مثــلا افغانی ليــکوال نظام‌الدين تهذيب په خپلې هغې مقالی کښی چه د(کندوزسره آشنا شیٔ) ترعنوان لاندې يې ليکلی‌ده اوپــه ۱۹۵۹ کــال کښې د کابل مجلې پــه ٤٧٨ گڼــې کښی چــا پ شوې ده داسی ليکی :

دکندوز پښتانــه جالــې ته قايق وايی حال دادی چــه پښتو خپل لغت ورته لری، دترکمنانو سره دمحاورې‌اوراشه اودرشه له لارې نه دمملکت په شمالی برخه‌کښې پــه پښتو کښې د (دشلمه) کلمه استعماليږی .

دپکتيا خلك چه دمملکت اقتصادی ژوند سره آشناشوی دی دکابل په لور ددوی راتگ اوهجرت ليدل کيږی اودځنگل اولرگيو تجارت کوی، مثلا په کابل کښې اوس خلورزره‌کوره ځائيان اوسيږی چه پنځلس زره ميره ورنه جوړيږی .

ډنمارکی انسان‌پيژندونکی (فېرديناند) چه افغانستان‌ته دپښتنو کوچانو دژوند سره د آشنا کېدو پــه غرض تللی‌ؤ داسې ليکی :

دلغمان اوسیدونکی په اوسنی وخت کښې په قومی لحاظ گډوډ دی، په دغه سیمه کښې درې توکمه اوسیږی، یوتوکم یې په (پشیی) خبرې کوی اونور دوه یې پــه پښتو اوتــاجیکــی گړیږی .

دلغمان په غرنیو برخوکښې قومی جوړښت لاپــه ځای پاتی دی مگر په هوارو برخو کښې یې بیخی تغیر خوړلی دی دسرکونو دجوړولو اود ترانسپورت دښه والی له کبله په دې وروستیو دیرشو کلونو کښې دمملکت داطرافو بېلوالی له منځه تللی اوټولې لرې سیمې دخپلو مرکزونو سره تــړل شوی دی .

دشینوارو قوم چه دکابل اوپېښور ترمنځه دسرك پــه غاړه پروت دی پخوایې جوپې کولې مگر اوس دلاریو اوموټرو څخه استفاده کوی، ډیر موټر یې په لاس کښې دی چــه پــه انفرادی اومشترك صورت یې اخیستی دی .

عسکری خدمت اوښوونځیو قومی او اطرافــی بېلوالی

له منځه وړی دی، دمکتب اوعسکری خدمت له برکته دمملکت ډیرې لرې اوجلا سیمې دمرکزونو سره په تماس کښې دی .

یو اروپایی د ډیپلومـات په دې باره کښې لیـکلی دی: دمختلفو سیمو اوقومونو پـه مـنځ کښې د عسکری خدمت له برکته نژدیوالی راغلی دی ځکه عسکری دنده مختلفوګړی سره نژدې کوی اویوله بله یې سره ګډوی .

مونږ پورته وویل چه د پښتنو یوه مهمه برخه کوچان اونیم کوچان دی، ددې جملې نه ځینې هغه سوداګر کـوچان دی چه هرکال په منی کښې دکوزې پښتونخواجنوبی برخوته ځی اوپه پسرلی کښې بېرته افغانستان ته راځی، ددې خلکو شمېر اویا زروته رسیږی، ددې کوچانو په باره کښې معلومات ماته ډنمارکی انسان پېژندونکی فېردیناند چه داډیر کـلونه کیږی دپښتنو کوچانو دژوند په کتنه بوخت دی راکړی دی، ددې کوچانو یوه برخه پرچون سامان ګلیوته وړی اوهلته یې په قرض اوپور سره خرڅوی .

دپښتنو په ځینو مهمو برخو کښې پښتنولی حاکمیت

لری اودخلکو فیصلې اودلانجو پریکړه په همدغــه دود سره کیږی. مثلا په تېرا، اپریدیو اونورو غرنیو سیمو کښېداکار عملی دی .

پښتو دغږونو اوځینی گرامری خواصو له مخه‌دختیزو اریایی ژبو په سهاکی گروپ ورگډیږی، په دې گروپ کښې برسېره په پښتو له مړو ژبونه سهاکــی او دژوندیــو ژبــو نه شغنانی، واخانی، اشکاشمی، ایزگلامی اومنجمانی ژبېهم ورگډیږی، داژبې دافغانستان په شمال ختیز اودتاجــکستان دجمهوریت په جنوب ختیز کښې موجودې دی، په دغو ژبــو لږ خلك گړیږی .

نووځېړنو اوپلټنو پښتو د (سهاکو ـ تخار) خلکوژبېته ورگډه کړې ده، چه دغو خلکو دمیلادنــه دوه پېړی د مــخه داوسنی افغانستان شمالی برخه (باختر) او ورپسې داوسنی سیستان خاوره لاندې کــړه او وروسته له دې دغو وگــړو داوسنی افغانستان دجنوبی برخــې اودبــلوچستان لــه لارو

داباسیند لاندینی برخی‌تــه وربنــکته شول او ورپسې یــې
هندوستان لاندې کــړ، ددې خلــکو ژبه د (سهاکو ـ ختن)
دخلکو ژبې سره نژدې ده .

دومره خبره ده چه دپښتو لیکلی آثار کوم چه مونږ ته
معلوم دی اودسهاکوژبه دیونیم زرکلنی‌دورې په حدودوکښې
سره بیل شوی دی نوله دې‌کبله دشپاړسمې پیړۍ‌نه‌وړاندی
په تاریخی پلان سره دپښتو ژبې په انکشاف دړنا اچولوپوره
امکانات نشته (۱) یوازې دپښتو دگرامری جوړښت اودلغاتو
داساسی پانگو پــرتلنه د نــورو ختیځو اریایی ژبــو سره
امکان لری .

باید په دې‌هم پوه شوچه له ډیروخته راهیسی پښتانه

---

(۱) دامیر کروړ داشعارو اودپټې خزانی دپیدا کــېدو
له برکته دپښتو ژبې ادبی تاریخ تراتمې پیړۍ پوری رسیږی
اونوی امکانات یې دتاریخی پلټنې دپاره پیداکړی دی .
(رشتین)

له نورو همسایه قومونو سره راشه اودرشه لری چه دې کار

بې‌شکه په پښتو ژبې تـاثیر اچولی دی چـه دټولونه لومړی داتاثیر په لغاتو کښې لیدل کیږی .

ددې دپاره چه دپښتو ژبې په چلښت اوخـه رنـګوالی

وپوهیږو لومړی باید ددې ژبې په ګرامری خصوصیاتو اوغږ

پوهنې لنډه نظر واچوو اوبیا دمقصد خواته لاړ شو .

پښتو دچوپو تورو په ډیروالی سره‌دنورو ژبونه امتیاز

لری، په دې ژبه کښې دیرش چوپ توری موجود دی، دپښتو

چوپ توری په هندی ژ بـو کښې شته مګر د ایـرانی ژبـو

(فارسی او تاجیکی) نه ددې ژبی ببلوالی په (ځ،څ) اوداسې

نورو تورو سره راغلی دی .

هغه آوازونه چه دادا په وخت کښی یې دژبې سردتالو

ګومبت ته ور اوړی په لاندې ډول دی :

(ړ،ډ،ڼ،ټ، ښ) .

د(ړ) آواز په لویدیځه لهجه کښې‌د (ژ) غوندې دی اوپه

ختیځه کښی د(ګ) په شان دی مګر ددې‌توری دپاره‌په‌غلجیی

لهجو کښې يودريم متوسط آواز شته چه دختيځی اولويديځی لهجو ترمنځ ادا کيږی .

د پښتو ختيځی اولويديځی لهجی د (ښ) په ادا کښې هم سره مختلفې دی، په لويديځه لهجه کښې داتوری د (ش) غوندی ويل کيږی اوپه ختيځه کښې د (خ) په شان اداکيږی.

بايد ووايو چه په لويديځه لهجه کښې (ښ) کټ مټ دساده (ش) غوندې نه ويل‌کيږی‌بلکه فرق‌لری، دافرق تاسې په دې جوړه کلمو کښې پوره ليدلای شیء: (ښادی، شادی ـ ښی، شی) .

د (ډ) او (ټ) توری دغاښيزو تورو «د» او «ت» نه پوره فرق لری، د (ډ) او (ټ) دويون په حالت‌کښې دژبې‌سر نسبتاً شاته ورگرځی .

د (ړ) توری په پښتو کښې يوله سختو تورو څخه‌دی اومخصوص مشق غواړی، ددې توری دويون پـه وخت کښې دژبې سر دتالودگومبت سره پيوست کيږی. (ړ) بـايد د(ر) غوندې ونه ويله شی اونه بايد د (ل) غوندې‌وويله شی اوکه نه دکلمې معنی تغير کوی .

د (موړ) او (مور) کلمې نه ښايي چه يورنګ ولوستل شي ځکه دابېلې بېلې کـلمې دي اوفرق يې پـه همدې توری راغلی دی .

د (ړ) په شان د (ڼ) توری هم دسختو تورو له جملـې څخه دی، په پښتو کښې داسې کلمه نشته چه په (ڼ) شروع شوې وي ځکه (ڼ) دکلمې په سر کښې نه راځي .

په پښتو ژبه کښې د (څ) توری ډير اوريدل کيږی لکه څوك، څه، څا، اونور .

د (ف) توری چه شونډيز ، غاښيز تـوری دی يـوازې دپښتوپه هغو کلموکښې ليدل کيږیچه دنورو ژبونه اخستل شوی‌وی، داحرف په پښتو کښې کـله په (و) بدليږی لـکه (افغانی) چه پښتانه يې (اوغانی) وايی‌اوزيات‌په «پ»بدليږی لکه دعربی (فکر) چه پښتانه يې (پـکر) لولی، هو! يـوازې د (اف) په لفظ کښې پښتانه په خپله په (ف) خوله خوځوی.

په پښتوکښې د (و) توری معمولا غاښيز دی، په تېره بياچه دکلمې په آخرکښې راشی مـګر دشونډيز چوپ توری غوندی هموېل کيږی کله چه په منځ دکلمې کښې راغلی وی.

دژبې دمخکینی برخې دچوپو تورو (د،ت،ن،س) ویون کټ مټ دروسی ژبې د (د،ت،ن،س) غوندې دی اوکوم فـرق نه لری .

دپښتو (ژ) او (ش) دروسی ژبـې د «ژ» او «ش» ښخه نرم دی اوپه ویون کښې پوستوالی لری .

دپښتو (ل) دروسی (ل) سره نـژدې دی، بې دهغه«ل» نه چه د (الله) په کلمه کښې راغلی دی .

(ب) او (م) دروسی «ب» او «م» غوندې دی یوازې دومره خبره ده چه (ب) دکلمې په آخرکښې امـکان لری چه په (و) بدله شی .

د (ق) حرف دپښتو په هغو کلماتو کښې لیدل کیږی چه دعربی یاترکی ژبو ښخـه اخستل شوی وی، دادپښتو خپـل توری نه دی، پښتانه داتوری په (ك) بدلوی اوکله کله په (خ) بدلیږی لکه (وقت ـ وخت) اوکله پـه (غ) هم بدلیږی لـکه (قران ـ غران) .

(ع) او (ح) یوازې په عربی کلمو کښې مـوندل کیږی،

(ع) یاپه (ه) بدلیږی اویاله منځه وځی مګر کله چه له منځه وځی نوضرور همسایه غږیز توری ته تغیر ورکوی .

په پښتو کښی ابتدا په ساکن راتـلای شی، حتی دوه ساکنه هم دکلمې په سر کښې ممکن دی لکه (سخوندر) .

مونږ مخکښې وویل چه پښتو دیرش چوپ توری لری، همدا راز اتـه غږیز تـوری هم لـری چه پـه دې ډول دی: (ا،ه،ۀ،ی،ې،ئ،ی،و) .

زورکی چه یومنځنی حرکت دی‌دپښتو ژبی‌دخصوصیاتو نه ګڼل کیږی، ددې لاندې جوړه کلمو دپرتلنې‌نه تاسې‌زورکی معلوملای شیء : (ګډ) دمشترك په معنی، (ګډ) دپسه په‌معنی (تېره) لکه تېره چاړه، (تېرۀ) لکه تیرۀ چاکـو، «پل» دپښی اثر، (پل) دبخشش په معنی، ددې جوړه کلمو دوهمې کلمې زورکی لری .

په پښتو کښی هغه کلمې چه الف لری‌دهغو کلمونه جلا دی چه یوازې زور لری، دالاندې جوړه کلمې ولولیء : بار ـ بر، وار ـ ور، لاس ـ لس، هار ـ هر، اوداسی نور .

PROPERTY OF ACKU 1491

د (ع) او (ه) توری پښتانه په ځینو ځایو نو کښې د(ې) غوندی لولی لکه (طالع) چه دوی یې طالې او «مهربانی» چه دوی یې مېربانی لولی .

په پښتو ژبه‌کښې خچ ډیر اهمیت لـری، خچ آزاد دی دکلمې په هره هجا راتلای شی مگر په لومړی هجا نسبتاًلږ راځی لکه (اسمان) دلته په دوهم‌الف خچ دی، (تالنده) په‌الف خچ دی، (ژرنده) د (ر) نه وروسته په زوربا‌ندی دی «ملگری» د «گ» نه وروسته په زورکی باندی دی .

هغه کلمې‌چه دحروفو روڼ اوجـوړښت یې یوشان دی دخچ په ذریعه یې معنی سره بېلیږی لکه (پېښې) که خچ په لومړی (ې) راشی نوحوادث ورنه مرادیږی اوکه په دوهمی (ې) راشی نودتقلید معنی ورکوی، یالکه (جاله) که خچ‌اوفشار په الف واچول شی نومعنی یې دمرغیو آشیانه کیږی اوکـه خچ په (ه) راشی نودخیگونو دکښتی معنی ورکوی .

کله چه په کلمو کښې بدلون او تغیر راشی دا امـکان هم شته چه خچ دیوځای نه بل‌ځای ته نقل شی لکه (پښتون)

چه خچ په (و) باندې دی مگر په (پښتانه) کښې خــچ د «ن» نه وروسته په زورکی دی، یاداسې نور درواخلیٔ .

هغه غږیز توری چه خچ لری اوږده اداکیږی اوهغه چه خچ نه لری هغه لنډوی، دعلت توری چــه د خیشومی (ڼ) ترخنگه واقع شی هغه هم دغسی صفت پیدا کوی .

برسېره په دې چه دکلمو په هجاؤ بــاندې خچ راځــی دجملې اجزاهم خچ لری، دیوه گروپ دکلمو په منځ کښېچه کومه ډیره مقصودی وی هغه مخصوص فشار اوخچ غواړیچه په دې وسیله دنورو نه توپیر پیدا کوی .

دهمسایه ژبو دتاثیر له کبله دپښتو په ځینولهجوکښې ددغې ژبې دعلت تورو څه تغیر کړی دی اوخپل اصلیآوازیې بدل کړی دی مثلا دکاکــړو په لهجه کښې (توری سترگــی) د اوږد (و) په ځای په څرگند (و) ویل کیږی .

دمختلفو لهجو دجریان په نتیجه کښې په ډیرو کلمــو کښې حرفونه سره مخکښې او وروسته کیږی اوځای بدلوی لکه (ورځ- روځ، مځکه ـ ځمکه، اوستری- وروستی،ولږه ـ

لوزه، ولیدل ـ لـویدل، اوریدل ـ اروبدل، همدا راز ددغـو راتلونکو کلمو په سرکښې تبدیل او تغیر ډیر لیدل کیږی : لمر ـ نمر ـ نور ـ مر، لمسی ـ نمسی ـ مسی اوداسې نور چه دې کار دلیك دود په مسایلو اودقاموسونو په ترتیبولـو کښې گرانی پیدا کړی دی . (۱)

پښتو خپل مخصوص گرامر لری چه دفارسی اوتاجیکی نه بېـل دی، پښتو صفت دخپـل موصوف سره په تـذکیر اوتانیث، افراد او جمعه کښی مطابق وی لکه تورمېږ، تـوره تخته ، تورې سترگی .

اسم ذات، اسم صفت، اسم عدد اواسم ضمیرپه پښتو کښې تصریف کیږی یعنی دوه حالته لری یویې اصلی‌اوبل‌یې فرعی، مثلا (سړی) په ملینه (ی) مـفرده صیغـه ده اواصل حالت دی اوکه عامل وربانـدی‌راشی او وویل شی (دسړی‌کار

---

(۱) داگرانی اوس له منځه وتلی دی اودمعیاری لهجی دخوښونې په وجه یو یادوه شکله غوره بلل شوی دی .
(رشتین)

باید معلوم وی) په خرگنده (ی) دلته هم مفرده صیغه ده مگر په فرعی حالت کښې یعنی سړی په خرگـنده (ی) هم مفرده صیغه ده اوهم دجمعی ده، په فرعی حالت کښې مفرده صیغه ده اوپه اصلی حالت کښی دجمعې صیغه‌ده، دجمعې په صورت کښې فرعی حالت (سړیو) راځی لـکه (دسړیوکـار دهېواد آبادول دی) ، یالکه (پښتون) چـه فرعی حالتېې (پښتانه) دی، دلته تاسې وینیٔ چه پښتون او پښتانـه دواړه مفردې صیغی دی مگر پښتون‌په اصلی حالت‌کښی مفرد دی‌اوپښتانه په فرعی حالت کښې مفرد دی اوکه پښتانه په اصلی حالـت کښې واخلو نوبیاجمعه ده چه فرعی صورت یې (پښتنو)راځی یاداسې نور مثالونه درواخلیٔ .

د پښتو د افعالو سیستـم یـوه انـدازه سختی لـری اوخصوصاً بیا گردانونه یې‌په دریو اړو زمـانو کښې پـوره سخت دی .

د پښتو افعال دوه حالته لری یو استمراری بل مطلق، استمراری لکه (خوړ) اومطلق لـکه (وخوړ) .

باید داخبــره زده شي چــه مطلق په څــو شیونو سره راتلای شي، لومړی د (و) په زیاتوالی سره لکه (ورسید) چه استمراری صورت یې (رسید) دی، (ونیسه) چه استمراری صورت یې (نیسه) دی اوکله د (کښې) په زیاتوالی سره هم راځی لکه (کښیږده) چه استمراری صورت یې (ږده) دی.

دوهم دمعاون فعل په کــومك سره لکه (تېرشه) چــه استمرار یې (تېریږه) دی.

دریم دخچ په بدلون سره لکه (پرېووت) که خچ‌اوفشار په (ې) راشي نومطلقه ماضی‌ده‌اوکه په (و) راشي‌نواستمراری ماضی ده .

د حال په صیغو کښې دټولو غایبو دپاره‌یوه صیغه‌راځی لکه (کوی) مثالونه یې په دې ډول دی: (دی‌کار کوی، داکار کوی، دوی کار کوی) .

دپښتو په خصوصیاتو کښې یوه داقاعده هم ده چه په متعدی ماضی کښې فعل په تذکیر اوتانیث او افراد اوجمعــه کښې دمفعول تابع وی نه دفاعل اوداهم یادساتل په‌کار دی

چه فاعل به په فرعی حالت کښی وی لکه (ماکتاب‌واخیست)،
(سړی «په‌څرگنده ی» کتاب‌واخیست)،(سړیوکتاب‌واخیست)
دلته تاسې وینیء چه په پورته دریواړو حالتونو کښی فعل
(واخیست) دمفرد مذکر په صورت راغلی دی اوداځکه چه
مفعول (کتاب) په دریواړو صورتونو کښې مفرد مذکر دی
اوفاعل‌ته (ما، سړی، سړیو) کوم‌اعتبار نه دی ورکول شوی
اوپه دې مثالونوکښې داهم وینیء چه فاعل په فرعی حالت
کښی دی ځکه(ما) د(زه) فرعی‌حالت‌دی او«سړی»په څرگنده‌ی
د (سړی) په ملینه‌ی فرعی حالت دی او (سړیو) د «سړی»
فرعی اودوهم حالت دی .

پښتو دېرې لهجې لری مگر په دوه لهجو کښی سره
خلاصه کیږی چه یوه ختیځه او بله لویدیځه ده، لکه چه‌مونږ
مخکښی ورته اشاره وکړه، ددې دوه لهجو لوی تفاوت یو
په (ښ) کښی دی چه لویدیځ یې تقریباً د (ش) غوندی‌وایی
اوختیځ یې د (خ) په شان وایی اوبل په (ږ) کښی دی‌چه په

لویدیځه لهجې کښې د (ژ) غوندې ویل کیږی اوپه ختیځـه کښې د (ګ) په شان ادا کیږی .

ددې دوه لهجو دغه لاندې فرقونه هم دیادونې دی :

هغه مونث اسمونه چه چه آخر کښې بې خچه (ه) لری لکه (سترګه) په ختیځه لهجه کښې دجمعی اودتغیر په حال کښې مجهوله (ې) راځی لکه: (سترګې) اوپه لویدیځه کښې په څرګنده (ی) راځی لکه (سترګی) .

هغه مونث اسمونه چه په آخر کښی الف لری لکه(غوا) دختیځ ګروپ دیوسف زیو په لهجه کښې مفرد اوجمع یوقسم استعمالیږی لکه یوه غوا، پنځه غوا. (۱) مګر دومندوپه لهجه کښې چه دوی هم دختیځ ګروپ له جملې نه دی دجمعی صیغه

---

(۱) دغه خبره سمه نه ده. دغوا کلـمه په ټولو لـهجو کښی قیاسی جمعه لری: غواوی، غواګانې، یوازی کله کله مفرد لفظ (غوا) دجنس په توګه دجمع په ځای کښې هم ویل کیږی.

(رشتین)

(غواوې ـ ياغواگانې) استعماليږی، ددې لهجی فرقدلويديځی لهجې سره يوازې په (ی) کښی دی چه لويديځ يې‌په ځرگنده (ی) وايی .

په لويديځه لهجه کښې دجمعی مذکر دپاره سوفکس (ان) راځی تردې چه په بې سا جمعـوکښی هم‌دغه سوفکس ويل کيږی لکه نوم ـ نومان .

د (دوه) عدد په ختيځه لهجه کښې دمونث شکل‌نه لری اوويل کـيږی دوه سړی، دوه ښځی مـگر په لويديځه کښې دمونث دپاره (دوې) ويل کيږی مثلا دوه سړی، دوې ښځی.

په لويديځه لهجه کښې دجمعی مخاطب دپاره د (است) خاتمه راځی‌لکه تاسې‌واياست، تاسې‌تېريداست، تاسې‌ياست. مگر په ختيځه کښی بيا فعـل داخاتمـه نه لری هلته داسی ويل کيږی: تاسی وايیء، تاسې تېريدیء، تاسې یيء. ددې توپير سره سره په لويديځه لهجه کښې دمفرد غايب مذکـر دپاره په ماضی فعل کښې د (ی) خاتمه راځی لکه (ورسيدی) چه په ختيځه کښې (ورسېد) ويل کيږی .

په لویدیځه کښې د (پر) ادات استعمالیږی چــه همدا ادات بیا په ختیځه کښې په (په) ویل کیږی .

په ختیځه لهجه کښې د (نــه) لاحقــه راځی چه بیا پــه لویدیځه کښی (ځخه) استعمالیږی .

(په ښار کښې) دا عبارت پــه ختیځــه اصطلاح کښې (ښار کښې) ویل کیږی، مثلا ښار کښې وم .

دغه ډېر ویل کېدونکی مصدر (شول) په لویدیځه‌کښې اکثر په (سول) سره ویل کیږی .

سره ددې‌چه په لهجــو کښې تــوپیر شته ، دخــتیځو اولویدیځو لهجوخلك په ښه شان‌سره کولای شی چه‌یوتربله سره ترډیر وخته وګړیږی اوپه مطلب سره وپوهیږی .

پښتو مختلفې اوډېرې لهجې لری‌چه تراوسه پورې‌تولې په پوره اندازه سره نه دی څېړل شوی .

د (ګریر سون) په کتاب کښې دپښتو لهجو دیوې‌برخی مختصر خواص بیان شوی دی اودهغو نمونې ورکښې راغلی دی مګر پوره معلومات اوکافی مواد ددغو لهجو په باره کښې

دناروېژی (مارگینستېرنې) په‌کارونو کښې ځـای شوی دی اوهلته پوره مطالعه کیدای شي .

تراوسه پورې په دې باره کښې کار نه دی شوی چـه ادبی ژبه څومره تاثیر په لهجو اچوی، دملی ژبې دپراختیـا په وخت کښې دغه تاثیر په ښوونځی، اردو اوپه دایروکښې ډیر قوی دی .

دپښتو هغه قاموس چه دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی ددې خبرې ښه مثال دی چـه پښتو مختلفې لهجې لـری اودنورو ژبو لغات هم ورکښې ننوتی دی .

سره ددې چه گرامری جوړښت مختلف اودلغاتو پانگی یورازنه دی بیاهم دپښتو لهجو نه یوه متحده ژبه جوړه ده، دمختلفو لهجو خلك کولای شي چه یوتربله سره خبری اتری وکړی اویوبل‌ته خپل مطلب ښکاره کړی، مثلا وردگی کولای شي‌چه دوزیرستانی سره خبری وکړی، وزیری کولای شي‌چه دمومند سره وگړیږی، مومند کولای شي چه دمنگل سره‌مرکه وکړی، منگل کولای شي چه قطغنی سره خبرې اتری وکړی،

قطعني کولای شي چه دشنواری سره مفاهمه وکړی‌اوشنواری کولای شي چه دهراتي پښتانه سره آزادې خبری وکړی .

د خلیل موهندو یا پېښوری لهجــه ختیځې لهجې تــه منسوبه ده، ددې لهجی له خواصونه یوادای چه (ژ) پکښې په (ج) بدلیږی، لکه (ژوند) چه دوی «جوند» وایی، په ماضی کښې دمفرد غایب دپاره مثلا د (راغی) په ځای (راغلو) وایی، د (ورسید) په ځای (ورسیدو) ویل کیږی .

دربط ادات (دی) په دې لهجه کــښې د (دې) غــوندی ویل کیږی، پېښوری لهجه دختیځی ادبی ژبې دپاره اساس گرځېدلی دی .

غلجي لهجه په ختیځ گروپ کښې دویونکو له حیثــه ترټولو زیاته ده، د (ز) او (ښ) پــه آوازونــو کښې دالهجه ځانله خپل خصوصیت لری، دضمیرونو په ویون کښی دنورو لهجونه ببلوالی لری، مثلا د (زما) په ځای دوی (دما) وایی، دستا په ځای (دتا) وایی، دتلــل دمصدرنه په مطلقه مــاضی کښې دنورو ختیځو لهجو غوندې (لاړ) وایی چه داصورت بیا په لویدیځه لهجه کښی (ولاړ) ویل کیږی .

باید ووایو چه ډېر لویدیز غلجیان کندهاری پښتووایی.

یوسف زایی لهجه دنورو لهجونه په دې کښې امتیاز لریچه دوی (ږ) کټ مټ د (گ) غوندی وایی او «ښ» عیناً دساده (خ) په شان تلفظ کوی، د (څ) توری د «س» غوندې وایی لکه (څوك) چه دوی یې (سوك) وایی. همدا راز «ځ» په ساده (ز) بدلوی او (ژ) په «ج» بدلوی لکه «ژرنده» چه په دې لهجه کښې جرنده ویل کیږی .

د (ته) لاحقه د (له) غوندی وایی، مثلا د «ماته»په ځای (ماله) وایی، د (په) ادات په دې لهجـه کښې د «پا» غوندی ویل کیږی او د (به) مشهوره علامه د (با) غوندې وایی لکه (خپل پلارته با «به» ورشم) (۱) .

په دې لهجه کښې ډېر آثار لیکل شوی‌دی اوډېرادبیات

---

(۱) دلهجو ددغه اختلاف سره سره بیاهم په لیك دود کښې مهم فرق نشته او (په) او (به) په همدغه متحد معیاری شکل لیکل کیږی .

لری. داپریدیو لهجه یوه له هغو لهجو نه ده چــه دختیځــو لهجو په منځ کښی پوره بیلوالی لری، د (پلار)په ځای (پلور) وایی، د (ګار) په ځای (ګور) استعمالوی، د «لاس» په ځــای «لوس» وایی، د «درته» او (ورته) ضمیرونه دوی (دېرته) او (ویرته) وایی، دظرف کلمه (دلته) د «دېلته» غوندې تلفظګوی اوخصوصاً ډېر بنکاره توپیر په دغو راتلونکو ضمیرونوګښې لیدل کیږی: د (زما) په ځای ددوی په لهجه کښې (اېما) ویل کیږی، د (ستا) په ځای (اېتو) ویل کیږی، «دهغه» په ځــای پکښې (ایغه) وایی اود (دهغوی) په ځای اېغو ویل کیږی.

دبنګښ لهجه دپښتونستان په لویدیز کښې ویل‌کیږی، ددې لهجې دخصوصیاتو نه د(خلیل مومندو غوندې) دماضی فعل دغایب په صیغه ګښې د «و» دتوری زیاتوالی دی مګــر دخلیلو په لهجه کښې د «و» توری ضرور زیاتیږی اوپه دې لهجه کښې ضروری امر نه دی کله پکښې خفی «ه» هم د «و» په ځای راځی لکه د(ورسید) په ځای دوی ورسیدو یاورسیده وایی، په دې لهجه کښی «ځ» د (س) غوندی ویل کیږی‌او(ځ)

ورکښې د «ز» غوندې ده، داهم باید وویل شي چه دفعل حال دغایب صیغه یعني (کوی) په دې لهجه کښې (کـی) غوندې ویل کیږی، داهم امکان لری چه دالهجه دخلیل مومندودلهجې یوجز وګڼل شي ·

په لویدیز کښې ترټولو زیاته خپره لهجه دورانۍ لهجه ده، ددې لهجې ستر خصوصیت په افعالو پـورې د (است) لاحقه ده ـ (تاسیولاړ است، تاسیواياست)، په ماضی فعل کښې داسی ویل کیږی:

(ورسیدی، څواب یې ورکی.)

د (پر) ادات دلویدیزی لهجې له خصوصیاتو نه دی ، وګوریء چه ګـل پاچا الفت د (پـر) دادات په بـاره کښې خه لیکی :

(که څه هم (پر) او «په» غیر مهمې کلمی ښکاری مګـر دادبی شکل په ښلوالی کښې ددوی اهمیت ډېر لوی دی.)

په دورانۍ لهجه کښې د (کړل) دمصدر نـه لنډ شکل ډېر استعمالیږی مثلا (راکه!) بې (ړ) ویل کیږی، د «شول»

مصدر د «سول» غوندی ویل کیږی (راسه!) وایی .

ددې لهجې دمتنونو نمونې محمدګل نوری په دوه ټوکه (ملي هنداره) کښې راوړی دی چه په کابل کښې دپښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده، ددې دوه ټوکو ټول مطالب قصې اوافسانې دی مګرله بده مرغه‌چه عربی‌توری دلهجوخصوصیت نه شی څرګندولی .

دختکو لهجه یوه مهمه لهجه ده ځکه دخوشحال خان نه نیولی ترزمونږ دزمانې پورې دغه قوم ډیر اوښه لیکوال لری، د (ورته) ضمیر په دغه لهجه کښې د (ویرته) غوندې ادا کیږی، په دې لهجه کښې‌هم «څ» په «س» او «ځ»په ساده (ز) بدلیږی مګر نه دټل دپاره، شخصی ضمیر (زه) د «زې» غوندی او «ته» د «تې» غوندې ویل کیږی، دختکو لهجی‌سره بنوڅی لهجه ملګرې کیږی .

دکاکړو لهجه له بده مرغه تراوسه پوری نه ده څیړل شوې، ددې لهجی دخصوصیاتو نه یوداوی چه مجهول (و) په معروف (و) سره بدلوی لکه (تورې سترګې) چه دوی یې په معروف «و» سره وایی .

دمروتو لهجه هم پوره نه ده ـ مطالعه شوې .

وزیرستانۍ لهجه دښنو له کبله یوه مهمه لهجه ده، دالهجه په ختیز گروپ کښې داپریدیودلهجی سره سرخوری، په دې لهجه کښې معروف (و) په معروفه (ی) بدلیږی لکه (مسود) چه دوی یې (مسید) وایی اومجهول «و» ورکښې په مجهوله «ې» اوړی لکه «مور» چه دوی یی «مېر» وایی یاخلور چه دوی یې خلوېر وایی، د (کښې) لا حقه د (کشی) غوندی وایی چه دالاحقه په ختیزې لهجی کښې د (کې) غوندی اوپه لویدیزی کښې د . کی په معروفه «ی» ویل کیږی .

دوزیرو سره دنـورو پښتنو راشه درشه څـه گرانـه غوندې ده لکه چه دې کارته (لوریمر) چه خپل منوگراف یې دوزیرۍ لهجی په باره کښې لیکلی دی اشاره کړې ده. (۱)

---

(۱) څه رنگه چه دنورو پښتنو راشه درشه وزیرو سره لږه ده نوددوی لهجه نگه پاتی شوې ده اونورو لهجوورباندی تاثیر نه دی کړی اوهمدا وجه ده چه وزیـرۍ لهجه دنـورو پښتنو دپاره څه ناآشنا غوندې ده . «مترجم» .

نوموړی لیکي: «تقریباً دهرکلی لهجه د بل کلی د لهجی نــه بېله ده، تردې چه دالهجه دومره ګډه وډه ده چه کله کله یوه کلمه هماغه یوسړی په بېل بېل ډول وایــی مــګر سره ددې توپیره بیاهم دوه وزیریان یوتربله سره په آزاد ډول خبری اومفاهمه کولی شی ... وزیری لهجه په صرف، په لغاتــو اوحتی‌په اصطلاح ګانو او عباراتو کښې په پوره اندازه سره دهغی لهجی نه چه دکوهــاټ اوپېښور پــه سرحدونو کښی ویل کیږی توپیر اوبېلتون لری. نه چیری دشمالی ځایونــو سړی دوزیری سره چه دواړه ګرځنده خلك نه وی دلومړی ځل دپاره یوځای شی نوپه تکلیف سره به یودبل په خبــرو پــوه شی اودا امــکا ن هــم شته چه په ځینو شیانــو سره ونه پوهیږی مګر دومره خبره شته چه دا دواړه ډېر ژریودبل ژبه زده کولی شی خومانه دامعلومــات نشته چه ګــوندی دبلی سیمی کوم پښتون به وزیری لهجه زده کړی وی اوپه هغی به ګړیږی» .

تراوسه پورې تقریباً د ځاځیو، ځدرانو اومنګلوپه‌لهجه

کښې کوم معلومات نه ؤو مګر په ۱۹۶۱ کال کښې د کـابل مجلې په (۵۰۱) ګڼې کښې دلوړې ځل دپاره یوه اوږده‌مقاله دمحمدصدیق روهي په قلم (دخوست محلي لهجې) چاپ‌شوه، ددې مقالې نـه معلومیږي چه دا لهجه پـه (واویـز) ګـروپ ورګډیږي یعنې الف پکښې په (و) بدلیږي لکه (کتاب) چـه دوی یې (کتوب) وایي او (لاړ) په لوړ تلفظ کوي. برسېره په دې ددې لهجې خلك مجهول (و) په مجهوله (ې) بدلوي لـکه «ګوره» چه دوی یې (ګېره) وایي اومعروف (و) په‌معروفه «ی» بدلوي لکه (درومي) چه دوی یې (دریمي) اداکوي یالکه «نوم» چه دوی یې «نیم» وایي (۱) .

---

(۱) دښاغلي اسلانوف دغه مقاله یوه درنه علمي مقاله ده اوپه لهجو کښې یې زیات لټون کړی دی.که څه هم‌په‌ځینو مثالونو کښې ورسره موږ اختلاف لرو مثلا دخوست‌په‌لهجه کښې پـه (و) باندې دالف او په (ی) بـاندې د «و» بدلونـه دوزیرستان او اپـریدو دلهجو مهـم امتیاز دی چه دخوست لهجه هم دهغو تابع ده اوکوم ځانله اختصاص نه لري .
(رشتین)

دټــولو پښتنو دلهجو نه وانيځي لــهجه زيات بيلتون

لري تر دي چه مار گنستيرن ليکي چــه دالهجه امــكان لر ي

چه يوه بله مخصوصه ژبه وی .

په ۱۷٤۷، ع کال کښې چه د کــندهار ښار دافغانستان

پايتخت شو له هماغه وخت نه داتلسمی پیړۍ ترآخره پوری

دټولو جنوب لویدیزو پښتنو دپاره کلتوری او اقتصادی مرکز

وگرځید ، دورانی لهجه په دغه وخت کښې قدم په قدم وسيعه

اوپراخه شوه؛ دقومی لهجی نه يــې دټول کــندهار د خاورې

لهجې ته يې ارتقا وکړه .

احمدشاه بابا دکندهار په ښارکښی قومونوته په بیلوبیلو

کندیو کښی ځايونه ورکړل (مثلا ترنن ورځی پوری دانــوم

شته دبامیزو کوځه) .

دټول ښار لهجه دورانی لهجه شوه په کومه چه په خپله

احمدشاه بابا گړید، دېرو لويديزو غلجيانو کندهاری لهجه

ومنله ، مثلا هغه لومړی پښتو درسی کــتابونه چه مــولوی

صالح محمدخان چه په خپله غلجی دی ليکلی دی هغه په کند هاری

(دورانی) لهجه دی لکه چه دا مطلب په خپله مولف دلومړی کتاب په سریزه کښې څرګند کړی دی مګر اوس په افغانستان کښې په زیاته اندازه غلجیی لهجې هم پرمختګ کړی دی اواستعمال یې ډېردی، ددی خبرې دلیل دانه دی چه ګوندې ډېر لیکوال او ژورنالیستان غلجۍ لهجه لیکی اوددې لهجې ښښتنان دی بلکه دلیل یې دادی چه پایتخت (کابل) په داسې سیمه کښې پروت دی‌چه شاوخوا ورنه زیات غلجی قومونه پراته دی اوپه خپله په ښار کښې هم ډېر اوسیږی .

د یوه ادبی فورم په جوړیدنه کښې د دواړو لهجو دخصوصیاتو یوځای کېدل یوضروری امر دی اودادی مونږ وینوچه ختیز پښتانه د (یـیء) په ځای (یاست) او د «په» ادات په ځای «پر» وایی او همداسې نور . دلویدیزی پښتو خصوصیات اوس په ختیزی کښې رواج لری اوله بلی خوا لویدیز پښتانه هم دختیزی لهجی دخصوصیاتو نه استفاده کوی مثلا د (ښخه) په ځای د (نه) لاحقه استعمالوی .

باید وویل شي چه دلویدیزی ادبی پښتو اساس دورانی لهجه ده لکه چه دختیزی ادبی پښتو اساس پېښوری لهجه ده .

د صالح محمد خان درسی کتابونه، دپنزل گرامر اودشوروی افغان پیژندونکی لیبیدیف گرامر لویدیزه لهجه معرفی کوی اودبدیعی نثر نمونی یې دبېنوا، زمریالی اونورو په آثارو کښې دی او دقاضی رحیم الله خان دوه کتابونه دختیزی پښتو دپاره خدمت کوی اود بدیعی نثر نمونی یې دمنشی احمدجان اونورو په آثارو کښې لیدل کیږی .

افغان ملت دخپلو خاصو تاریخی شرطونو له مخه جوړ شوی دی، مونږ په څرگند ډول نه شوویلای چه د (پښتون اوپښتو) نومونه کله پیدا شوی دی خو هغه یادداشتونه چه دلوړی څل دپاره زمونږ گوتوته راغلی دی اوددې قوم یادونې پکښې شوی دی هغه د شپږمې عیسوی پیړ ی سرحدته رسیږی .

دشپاړسمی پېړۍ په کتابونو اوآثاروکښې د(پښتونخوا)

ذکر ډېر راغلی دی، پښتونخوا دپښتنو سیمې یا هیواد ته وایی، نورو ملتونو ټولو پښتنوته (افغان) وایه او اوس هم افغان ورته وایی .

دپښتنو تاریخ اودژوند کارنامې یې په لومړیو اومنځنیو پېړیو کښې په کافی اندازه سره نه دی څېړل‌شوی، شوروی پوهانو په دې نژدی وختونو کښې دپښتون ملت دجوړېدو مسایل ترکتنې لاندې نیولی دی اودوی دتاریخی اړخونو په څېړنه مشغول دی .

د دوه (انگلو ـ افغان) جگړو په نتیجه کښې پښتون ملت ۱۹ پېړی په آخر کښې ټوټې اوپه دوه برخوووېشل‌شو، برسېره په دې له ډېری مودې څخه قبایلی فرق‌اوبیلوالی منځ‌ته راغی چه بیا په تدریج سره دوی په عمومی اقتصادی پرمختگ کښې ورگډ شول مگر دغه پرمختگ داستعمارچیانو دپرله پسی حملو په اثر وځنډېد، د دریاب د تجارتی لاری بندیز دپښتنو په اقتصادی انکشاف ناوړه اثر وکړ اوهم دپښتنو په‌خاوره انگلیسی سیاست دغه نوموړی پرمختگ ته لوی تاوان ورساوه .

دغو پورتنیو علتونو لکه چه دپښتنو اقتصادیپرمختګ اوقومی جوړښت خراب کړ دغه شان یې ددوی دملی ژبې جوړېدنه هم ویجاړه کړه .

دېرې پېړی د پښتنو دسیمې دولتی ژبه فارسی وه، ددې ژبې رول هغه وخت ډېر زیات شو چه د۱۸ پېړی‌په آخر کښې دافغانستان پایتخت دکندهار نه کابل ته رانقل شو مګر دومره خبره ده چه لاپه هماغه وخت کښې داسې سببونه موجود ووچه دملی ژبې (پښتو) دجوړښت سره یې کومک کاوه .

په دولسمی پېړی کښې پښتو زیات ادبیات لرل چه توری او حروف یې د عربی او د خوارزم د مړې ژبې نه مخالف وو .

دپښتنو دفولکلور ډېرښت اودعشقی شعرونو زیاتوالی لا اویا کاله وړاندې ډارمستېتر یاد کړی اوستایلی دی .

داوه لسمې پېړی.دپښتو دادب تاریخ مونږ ته داسې نومیالی اووتلی شخصیت را په ګوته کوی لکه خوشحال‌خان

ختټک، دی یوازې شاعر نهٔ بلکه جګړن هم ؤ، دی دپښتنو دیووالی اواتحاد سخت طرفدارؤ، دده آرزو یوقرن وروسته احمدشاه بابا پوره کړه، احمدشاه بابا پښتانه قبایل سره یوکړل اوپه ۱۷٤۷ کال کښې يې د پښتنو دولت منځ ته راوویست او قبایلی تفرقوته يې خاتمه ورکړه، احمدشاه دشعر په نړۍ کښې دخوشحال خان تابع اوپیرو دی .

پښتو ادب په شپاړسم او اوه لسم قرن کښې په مخصوص ډول سره وده اوپرمختګ وکړ ، ددې انکشاف یوه برخه دروښانیانو په نهضت اوحرکت پورې اړه لری، ورپسې داسې شاعران لکه خوشحال خان اورحمان منځ ته راغلل چه ددوی د آثارو مننه ترنن ورځې پورې په پرله پسې ډول سره دشاعرانو له خوا کیږی .

دشپاړسمې نه تراتلسمې پیړۍ پورې دپښتو ادبی ژبه باید چه غور سره وپلټل شی اودمختلفو اړخونو څېړنه یې ضروری ده. اوهم يې متنونه چه په عربی خط لیکل شوی دی اوربدلوته اړدی، خصوصاً بیا د (خیرالبیان) هغه خطی کتاب

چه دوهم ځـل مونـدل شوی دی او دهغـه وخت مخصوص دایرةالمعارف دخوشحال خان (دستار نامه) بیا پوره کـتنه غواړی که څه هم دستار نامه نسبتاً په ساده او آسانه ژبـه لیکل شوی ده .

دهغه وخت ادب داسی شاهدی ورکوی: لـومړی داچه دهغه‌وخت‌دلهجوتوپیرلږ څرگند شـوی دی او دوهـم دا چـه دغه توپیر دقومونـو په مـنځ کښې د کـلتوری مبادلی مخه نه ده نیولې .

دشپاړسـم او اتلسم قـرن دادبی پښتـو (تحـر یـری) څیړنه اوپلټنه باید دیوې ډلې پښتنو پوهانو له خواپه تدریج سره عملی شی، دهرپخوانی لیکوال دکلام لغوی اوگـرامری خصوصیات په مفصل ډول سره تجزیه اوڅیړل شی، داکار شروع شوی دی لکه دخوشحال خان خټك دکلام دگـرامری خصوصیاتو په باره کښې دلومړی ځل دپاره یوه مقاله په‌کابل مجله کښې نشر شوه. بنایی چه دغه قیمتی کـار ژر تر ژره سرته ورسیږی .

داوه لسمی پېړۍ نه راپـه دې خـوا د ختیزو پښتنو

تجارتی او کلتوری مرکز پېښور په خپل انکشاف شروع وکړه

اودلویدیزو پښتنو اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکزکندهار

له اتلسمی پېړۍ څخه په خپل پر مختګ پیل وکړ، دکندهار

دښار اوسیدونکی اساسا دورانی دی اوپه پښتو ګړیږی،دنورو

قومونو نمایندګانچه دوی سره راشه اودرشه لری هغوی‌هم

ددورانی لهجی خصوصیات استعمالوی .

باید وویل شی چه لویدیز غلجیانمثلاځټک‌هم کندهاری

پښتو وایی لکه چه ځینی پووندە غلجیان دالهجه وایی .

په اتلسم قرن کښې په دورانی حـکو مت کښې پښتو

په اردو اوعسکری مرکزونو کښی حکمرانی لرلـه، څه موده

پخوا چه په پېښور کښې داحمدشاه دقضایی چارو دلاسیخط

کتاب وموندل شو هغه په پښتو اوپه کندهاری لهجه ؤ (۱).

تقریباً دیوې پېړۍ په موده کښې (داتـلسمی آخر اود

---

(۱) ښایی چه دده مطلب احمدشاهی فتاوای وی .

نونسمی سر) دپښتو ادبی آثارو ماتی وکړه مګر فولکلور اوعشقی اشعارویې ادامه درلوده .

دنو نسمی پیړ ی په دوهمی نیمایی په پیښو ر کښې پښتو ادبیات بېرته راژوندی شول، ددې ادبیاتو دانکشاف سره په هند کښې دلیتوګرافۍ ددستګاه پیدا کیدلو زیات کومك وکړ .

دشلم قرن په اوایلو کښې په افغانستان کښې دمورنۍ ژبی پښتو سره علاقه قوی شوه، داعلاقه دپښتنو دملیویښتیا اوبیدارۍ سره مستقیمه رابطه لری. دپښتنو ددېملی ویښتیا اوحرکت یوشاهد دادی چه دوی هغه تللی خپلواکی بېرته لاس ته راوسته اودننه په هېواد کښې یې یولړ اصلاحات وکړل .

په ۱۹۰۳ ع کال په کابل کښې دلومړی ځل دپاره یومنځنی مکتب تاسیس شو چه دملی منورینو په راپیداکولو کښې یې کومك وکړ .

په سراج الاخبار کښې چه دیومشهور پوهاند افغان

محمود طرزی ترکتنی لاندې نشرېده دپښتو ډېر مواد پکښې نشریدل .

په ۱۹۱٦ کال په کابل کښې دپښتو لومړی درسی کتاب په لویدیزه لهجه دمولوی صالح محمد خان له خوا نه چاپ شو .

په ۱۹۱۹ کال کښې چه پښتنو خپلواکی لاس‌ته راوسته نودې کار دمملکت دانکشاف دپاره عموماً اودکلتوری چارو دپرمختګ دپاره خصوصاً ښه مناسب شرطونه برابر کړل اوهمېې دملی ژبی پښتو سره علاقه قوی کړه .

له دغه وخت‌نه راپه دې پلو دمکتبونوشمېر مخ‌پرزیاتیدو دی، درسمی معلوماتو له مخی په افغانستان کښې په ۱۹٤۱–۱۹٤۲ کلونو کښې ۳۳۱ ابتدایی اومنځنی مکتبونه موجودۇو چه په هغوکښې څلور شپیتو زرو شاګردانو تحصیل کاوه اوپه ۱۹٦۰ – ۱۹٦۱ کلونو کښې ۱۰۵۵ مکتبونه جوړ شول چه دشاګردانو شمیرېی ۱٦۵۵٦۹ ته رسید .

په ۱۹۳۱ کال په افغانستان کښې (دکابل پوهنتون)

جوړ شو ، په مملکت کښې دا لومړی ځل دی چې پوهنتون
ګټل کیږی .

دخپلواکۍ دګټلو څخه وروسته په پښتو ژبه یولړ
اخبارونه اومجلې راووتلې .

په کابل، کندهاراوجلال آبادکښې دپښتو درسي‌کتابونه
چاپیدل، دخپلواکۍ دجنګ په وخت کښې په ۱۹۱۹کال‌کښې
ډیرو پښتنو په اخبارونو کښې پښتو اشعار چاپول اویوچټك
حرکت روانؤ. د (اعلیحضرت) محمد نادرشاه دپادشاهۍ
په وخت کښې دپښتو ژبې تعمیم اوانکشاف د پاره ځینې
موسسې جوړې شوې اودا اقدام څکه وشو چه پښتو ددولتی
ژبی په حیث پیژندل کیده. ددغې ژبی د انکشاف ضرورت
اوحتمی‌پرمختګ داعلیحضرت محمدظاهرشاه ددورې‌په دولتی
پروګرام کښې په ۱۹٤۳ کال کښې شامل شو، په دغه کال
په کندهار کښې (پښتو انجمن) جوړ شو ددغه انجمن‌له خوا
پښتو مجله خپریدله اوهم یې دوه ټوکه پښتو خود آموزه
دفارسی ژبو دپاره چاپ کړل .

په ۱۹۳۶ کال کښې پښتو ددولتي اورسمي ژبې‌په‌حیث اعلان شوه، دپادشاه په فرمان کښې ټول حکومتي‌کسان‌دپښتو په زده کړه مکلف شول اودپښتو رواجېدل په دولتي دایـرو کښې دفـارسي سره یو ځـای ضروري وښودل شو. پښتو قدم په قدم سره دلیکنې په کارونو او رسمي ځایو نـو کښې عاموالي پیدا کړ، په ټولو مکتبونو کښې دپښتو ژبې تدریس جاري شو اوپه ټولو وزارتونو اوموسساتوکښې دپښتورسمي کورسونه جوړ شول چه وظیفه یې ددغې ژبې پراختیااودرسي ښودنه ده .

په ۱۹۳۷ کال کښې دکندهـار اود کـابل پښتو ادبي انجمنونه سره یوځای شول اوپښتو ټولنه ورڅخه جوړه‌شوه، دپښتو ټولنې وظیفه اوهدف خلکوته پښتو ورزده کول،پښتو عامول اوپښتو ادبیاتوته انکشاف ورکول دی .

له ۱۹۳۶ کال څخه راهیسې یولړ اخبارونه یوازې پـه پښتو ژبه چاپیږی اوهغه خپرونې چه په فارسي ژبه دی هلته هم دپښتو یوه برخه شته .

له ۱۹٤۰ کال څخه راهیسې ادبی‌اوبدیعی (کابل مجله) په پښتو نشریږی دامجله دپښتو اکاډیمی ارگان دی، دې‌مجلی دپښتو لیکوالو اوددوی دکارونو په یووالی اورا ټولولو کښې ډیر مهم رول لوبولی دی او لوبوی یې.

له ۱۹٤۳ کال‌څخه راهیسی دکابل راډیوپه خپل‌فعالیت شروع کړی ده چه په پښتو اوفارسی نشریات کوی.

په ۱۹٤٤ کال کښې دکابل په پوهنتون‌کښې دادبیاتوفاکولته پرانستل شوه، دغې فاکولتی ډېر ادیبان اوپوهان منځ ته راوویستل.

له ۱۹٤۹ کال نه راهیسی په پښتو اوفارسی په ډېرو ټوکونو کښې افغان دایرةالمعارف (آریانا) چاپیږی.

دمطبعی دکارونو انکشاف او پرمختگ ته ډیره توجه شوی ده، په مرکزی برخو کښې په تدریج سره لیتوگرافی چاری په تیپو گرافی بدلې شوې چه‌په مطبوعاتی‌کارونو کښې تیزی پیداشی اودکتابونو اونورو نشریاتو اندازه زیاته شی.

په عمومی ډول‌سره دمملکت دتیزاقتصادی اوکلتوری‌پرمختگ

له کبله په دې شلو کلونو کښې‌یوه معلومه نتیجه دافغان‌ملت
لاس ته ورغلې ده .

له ۱۹۳۷ کال څخه راپه دې خوا پښتو ادب یوښکاره
اومحسوس موفقیت اوکامیابی ته رسیدلی دی، د اشعارو
دانکشاف سره دنثری نوعی انکشاف اوپرمختګ هم روان‌دی،
قصې په‌کښې پیداشوې، نکلونه اوافسانی په‌کښې‌لیکل‌کیږی
اوپه دې وروستیو کلونو کښې دلوموړی ځل دپاره دپښتنو
لیکوالو رمانونه دنږی مخ‌ته راووتل ډرامه نویسی په کښې
منځ ته راغله او په پوره اندازه سره پښتانه لیکوال
پیدا شول .

دښوونځیو انکشاف، دراډیو نشریاتو اودډرامو لیکلو
دادبی ژبې او داولسی لهجو ترمنځ تناسب ټینګ‌کړی دی .

افغانی لیکوالو اوعالمانو ځوځلی دادبی ژبی اودپښتو
دلهجو دتناسب په باره‌کښې غونډی سره‌کړی اودامسایل‌یې
منځ‌ته رااچولی دی، په دې موضوع کښې نوی‌کار په ۱۹۶۱
کال کښې دکابل مجلی په ٤۹۲ ګڼی کښې د (معیاری‌پښتو)

ترعنوان لاندی مقالــه ده، په دې مقالــه کښې ويل شوی دی «چه دټولو نه لومړی باید دادبیاتو اصل منبع وپلټواوزده يې کړوچه هغه دملت ژبه ده، باید په پــوره معنی سره دپښتو لهجې زده کړو اوله هغو څخه یوه معیاری لهجه‌غوره‌کړو».

دډېرو ښوونځيودجوړېدو،دراډيو دنشرياتو اوپه‌عمومی ډول سره دخلکو دراشه او درشه له برکته دادبی ژبې‌اولهجو په منځ کښې اشتراك سره قوی شوی دی مگر دلته داهم باید ووايو اوپوه شوچه کــومه محاوره چه پــه وړو کتوب کښې زده‌شوی ده هغه په ټولــه معنی سره ساتلــی پاته شوی ده اوعادات نه ځی دمثال په ډول داسی لیکوال او دپــښتو ژبــی ادیب لکه گل پاچا الفت په محاوره کښې «کیی» وا یې او پــه لیك کښې بیا ددې کلمی ادبی شکل «کوی» لیکی :

په ۱۹٤۲ په کابل کښې دپښتنو لیکوالو اوپوهانو یوه جرگه جوړه شوه دوی تصمیم نیولی ؤ چه یو معلوم معیارمنځ ته راولی‌او دلیك دوه‌قواعد آسان‌او ښه کړی.دوی‌کوښښ‌وکړ اودمفرد مذکر ـ غایب د پاره یې چه مختلف شکلــونه لــری

يوشكل انتخاب كړ اونوريې پرېښودل مثلا د (ليدل) دمصدر نه (وليد) شكل انتخاب شو او دخليل موسندو لهجه (و ليدو اودكندهار لهجه (وليدى) په ځاى پاتى شوې، مگر دجمعى مخاطبى خاتمى (است) او (يىء) مساوى انتخاب شوى او په ليكلو كښې دواړه صورته روا دى لكه (پښتو واياست، پښتو وايىء). د ۱۹٤۸ كال په اگست كښې همدا راز يوه بله‌جرگه جوړه شوه، داخل په‌كښې پېښورى ليكوال هم شامل وو،ددې جرگى غـرض اوهدف داؤچـه د دواړو لهجو نژديوالى سره راولـى .

دريمه جرگـه د ۱۹٥۸ كال داگست پـه مياشت كښې په كابل كښې وشوه، داخل‌دجرگى موضوع ليك‌دوداوگرامرى مسايل وو، داپيره په دې جرگى‌كښې په خپله دپېښور دپښتو اكاډيمى مشرهم گډون كړیؤ، دجرگـى دتصميم په اساس په يولړ ځايونو كښې دختيزى پښتو شكل ته ترجيح وركړ شوې ده، شك نشته چه افغانى ليكوال اوپوهان په دې باره كښې د مشكلاتو سره مخامخ دى، يوه كلمـه چه دوه يادرى

شکله ولری ځنګه بــه مشکل نــه وی مثلا (ورځ) او (روځ) (لمر) او (نور) اوداسی نور مثالونه دړواخلــه، مــګر په دې کښې هم باید شك ونه شي چه افغانی لیکوال دې موضوع‌ته متوجه‌دی اوقدم په قدم به دامشکلات لری کړی اویوه متحده ادبی ژبه اومعیاری پښتو به منځ ته راشي .

په ۱۹۵۲ ـ ۱۹۵٤ کــلونــو کښې پښتو ۱ کاډ یمــی (پښتو ټولنی) یو ستر قاموس پــه دوه جلــده کښې پښتو په فارسی چاپ کړ، په دې قاموس کښې دلــویدیــز اوختیز دواړه لهجی راوړل شوی دی اود دواړو لهجــو خصوصیات ور کښې قید شوی دی اوبیا په ۱۹۵٦ـ۱۹۵۸ کــلونو کښې بل ستر قاموس فارسی په پښتو دنوموړی اکــاډیمی له خوا نه چاپ شوچه دلهجو خصوصیات پکښی ځای شوی دی .

په اوسنی وخت کښې دکابل ښار دافغانــی ملی ژبــی په جوړېدو کښې مهم رول لوبــوی ځــکه په دې ښار کښې دپښتنو دمختلفو قبایلو خلك اوسیږی .

ډیر لوی کار د هغه ګــروپ په غــاړه دی چه نومونــه

اواصطلاحات وضع کوی. ددوی وظیفه داده چه دولتی، علمی اوتخنیکی اصطلاحات ږدی، دخارجی اواقتباسی کلماتوپه‌ځای پښتو اصطلاحات انتخابوی .

په دې شلو وروستیوکلونوکښې‌دوه ځلې دپردیولغاتونه دپښتو دسوچه والی دپاره کوښښ وشو،لومړی ځل‌داکوښښ ددوهم لوی جنګ په وخت کښې‌ؤ اودوهم‌ځل تقریباً لس‌کاله وړاندی ؤ .

دژبې سوچه والی دپردیو هغو لغاتو نه چه معنی یې دعامو خلکو دپاره ښکاره نه وی یوطبیعی کار دی مګرکله‌کله داسی پیښیږی چه مثلا دعربی کلمی په ځـای دپښتو کلمی پیدا کېـدل سخت او مشکل شی . پـه دې مـوضوع کښې ګل پاچا الفت اصل حقیقت ته رسیدلی دی او داموضوع یې حل کړې ده، دی لیکی :

(ځینی وایی پښتو بـاید سوچه کـړو . پـردی لغات ترې نـه وبـاسو او یوڅـکی فارسی یاعربی په کښې پـری نـږدو .

دانظریه په ډېر افراط بناده اوداکار کیدونکی نه دی، په

دنیاکښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات په کښې نــه وی اونیلی اوړیښې یې له نورو ژبو سره تــړلی نــه وی، جهان اوس دیو کور غوندې دی اودملتونوفرهنگی اواجتماعیتعلقات ورځ په ورځ زیاتیږی، اوس دهــرچاغږ دبل غــوږته رسیږی اوناآشنا آوازونه له یوبله آشنا کیږی، هره ژبه له بلی نــه څه اخلی اوڅه ورکوی، داولسونو دګډ ژوند سیاست په ژبو باندې هم تاثیر لری اوپردی لغتونه خپلیږی، هغه وخت چه هیوادونه یوله بله ډېرلری وو او اولسونه به یودبل په ژبه ښه نه پوهیدل بیاهم په ژبو کښې دخیل کــلمات موجــودوو اودلغاتو په نړی‌کښې معرب،مفرس، مفغن الفاظ پیداشوی‌وو، نواوس داڅنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی. هغه نوی معنی‌ګانی اونوی‌مفهومونه چه په‌جهان کښې اوس را پیداکیږی طبعاً پــه پښتو کښې نوم نــه لری اودانشی کیدای چه ټولوته دنوو اختراعاتو په شمول‌په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو .

که څوك په دې فکر کښې وی چــه مونــږ دې له نورو

ژبونه څه نه اخلو او یوازی پښتو لغتونه دې استعمالـوو ددې

معنی داده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ

دې په ډیرابتدایی حال پریږدو، دافکر باید له مغزونه وباسو

او هیڅ کله داونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مفغن

کلمات نه وی مګر ددې معنی دانه ده چه مونږ به دپښتو موجود

اومستعمل لغات غورزوواوپه ځای به یې پردی لغات بی ضرورته

خالی دتفنن دپاره راوړو، ځکه چه داکار ژبی ته زیان رسوی

بلکه ژبه دزمانې په تېریدو له منځه باسی ...) .

دپورته اوږدی وینانه داسی نتیجې په لاس راځی :

۱ـ دافغان ملی ژبې جوړښت اوانکشاف دخپلو خاصو

شرطونو لاندې منځ ته راغلی دی، یعنی په تېره زمانـه کښې

دځینی علتونو له کبله دغه دپښتو انکشاف سستۇ اویوعلت

یې داۇ چه دمملـکت اقتصادی وضعیت خراب ۇ، بل داچـه

دپښتنو قبایلو په منځ کښې دبی پروایی اوبیلوالی پخوانـی

عادات موجود ۇو، دریم داچه دنونسم قـرن پـه آخر کښې

استعمار پښتانه دوه ټوټې کړل اوبل‌داچه یوازې دفارسي‌ژبې نه ددولتي ژبې په حیث استفاده کیده .

۲ـ په اوسني وخت کښې د حکومت یولړ اقدامـاتو دبادشاه د ۱۹۳٦ کال فرمان چه پښتویې‌ددولتي ژبې‌په حیث اعلان کړی‌ده، دمملکت داقتصادی اوکلتوری چارو پرمختګونو اوډپښتنو بیداری ـ دې ټولو علتونو په کافي اندازه دپښتو رواجېدوته پراخې ورکړی ده .

۳ـ داقتصادی اوکلتوری ګړندی جریان له کبله دپښتو ټولې لړی اونژدې سیمې سره په تماس کښې شوی دی چـه دې کار په زیاته اندازه سره دپښتو ادبي ژبه اولهجې یـې یوتربله سره نژدې کړی دی .

دوهمه برخه

پښتو ادب

دافغانستان ادبیات دډېرو پېړیو په اوږدو کښې په دوه ژبو پښتو او فارسي مخ په وړاندې تللی دی اوپه دواړو ژبو کښې پخوانۍ عنعنې اوذخیرې لري .

پښتو ژبه ډېر وخت دولتی نه وه نوځکه يې دتحریری ادبیاتو دانکشاف په لارکښې ستر خنډ موجودؤ. هو! پښتو دفولکلور اوشفاهي آثارو له حیثه پوره غني ده او تـراوسه پورې افغانی لیکوال او شاعران د دغه فولکلور نه استفـاده کـوی .

دنوی ادب اساس اوبنسټ دشلمې پېړۍ په سر کښې

کښېنود شو، دغه وخت په افغاني ځلمیانـو کښې اجتماعـی حرکت اونهضت پیدا شوی ؤ، ددغو افغاني ځلمیانو دحرکت مشر اوایدیالوګـک محمود طـرزیؤ (۱۸٦٧ ـ ۱۹۳۵)، دی یووتلی اجتماعی شخص،عالم اولیکوالؤاودذهنونو دروښانولو تبلیغ‌یې دسراج الاخبار په پاڼوکښې کاوه .

محمود طرزی او همدارنګه دده شاګردانو اوهمکارانـو لکه غلام محی‌الدین افغان (۱۸۹۱ ـ ۱۹۲۱)، عبدالهادی داوی (۱۸۹۵)، صالح‌محمد (۱۸۸۸ ـ ۱۹٦۰) او نورو دنوی فکر اوبیدارۍ اساس ایښی دئ، دوی غوښتل چه افغاني ټولنـه دجهاني کلتوری دترقۍ اودعلم اوپوهې دپرمختګ څخه خبره کړی، دوی دمعارف اوعلم خواته خلك رابلل، دملی حاکمیت دمفکورې طرفداری یې کوله اود افغانستان دپاره یې سیاسی خپلواکی غوښته .

دپښتو بدیعی اوهنری نثر په افغانستان کښې دشلمې پېړۍ پـه سر کښې راپیدا شو، ددغه نثر مـوسس مولوی صالح محمد ګڼل کیږی‌چه په ۱۹۱٦ کال‌کښې یې‌یوه‌مجموعه

(دپښتو لومړی کتاب) چاپ کــړه، دپښتو لومړیو نثرونــو تعلیمی اوتبلیغی رنګ لاره .

په ۱۹۱۹ کــال کښی سیاسي خپلواکــۍ او اقتصادی اوکلتوری اصلاحاتوله راتلونکی ادبسره چه دوختدغوښتنو سره سمۀ، پوره کومك وکړ .

په ۱۹۳۱ کال کښې دپښتو اوفارسی ادبیاتو دانکشاف په غرض په کابل کښې یوه ادبی ټولنه جوړه شوه، په ۱۹۳۲ کال په هرات کښی ادبیکلوپ پرانستلشو اویوکالوروسته په کندهار کښې دپښتو ادبی ټولنه جوړه شوه .

په ۱۹۳۶ کال کښې ددولت دمخصوص فرمان په اساس پښتو دافغانستان دولتی اورسمی ژبه شوه چهدې کار دژوند په ټولو اړخونو کښی دپښتو دعاموالی اوپراختیا سرهپهزیاته اندازه کومك وکړ، له دغه وخت نــه راهیسی پښتو ادبیات په تېزۍ سره مخ په وړاندی درومی، ډېرې قصیپکښې چاپ شوې چه اکثره یې عبرتی رنــګ لری او دژوند سره نژدې تماس لری .

دافغانستان اوسنی ادب په هیواد کښې دلیکوالو ملــی ایدیالوژی څرگندوی،په دغه ادب کښې دوطني مینی،داستعمار دمخالفت اودفکرونو دروښانتیا سره سره ملی مفــکوره هــم موجوده ده .

په افغانستان کښې دادب تر ټولو خپره اوزیاته نوعه اشعار دی اونثر دتشکیل اوجوړېدو په حال کښی دی،په نثر کښې مهم ځای قصو نیولی دی، همداراز منثــور ادب وسعت پیداکړی دی اوپه دې وروستیو کلونو کښې اجتماعی نکلونو اودژوند داستانونو مهم ځای نیولی دی.

په اوسنی ادب کښې مختلف بدیعی اوهنری جریانات اوتمایلات موجود دی، له دې جملې نه پــه یوه جریان کښې کلاسیکی، رومانتیکی اوریالیستیکی عناصر شامل دی، ددغه جریان نمایندگان هغه ډېر مشهور لیکوال اومنورین دی .

ددې وروستیو کلونو په ادب کښې په ښکاره ډول‌سره دریالیزم او واقعیت بینۍ خواته تمایل لیدل کیږی.

خورا لوی اوسنی لیکوال ادبی‌ډگرته دیرش پنځه‌دیرش

كاله وړاندې داخل شوى دى، ددوى دآثارو هدف دادى چه

دهيواد دمنځنيو پيړيو وروستهوالي اود ملاكې اغيزې لهمنځه

يوسي او هم دپوره ديمو كراتيكي ټولني په شرطونو كښې
دنوى ژوند آرزو لرى .

دافغانستان داوسني ادب لـه مشهورو ليكوالو څخه

عبدالرؤف بېنوا دى، دى شاعر ، ليكوال، ډرامه ليكونكى،

دفولكلور جمعه كوونكى ، دكلاسيكي اشعارو پلټو نـكي،ادب
پېژندوكى اودتاريخى څېړنو مولف دى .

دده په آثاروكښې ترټولو مشهوراثر د(پريشانهافكارو)

سلسله ده چه دشعر اومنثور شعر پـه لباس كښې منځ تـه

راغلـى ده، داسلسله دافغانى مطبوعاتو په پاڼـو كښې پـه

(١٩٤٧ ــ ١٩٤٩) كښې چاپېده اوهم په ١٩٥٧ كال كښې په
جلا ټول سره چاپ شوه .

په ١٩٤٧ كال كښې دده يوه ډرامه (د كلورنځور) چاپ

شوه، په ١٩٥٨ كال كښېدده يوخوځوونكى ډرام(زوړگناهگار)

چاپ شو چه اوسنى افغانى ژونـد يې څرگنـداوه اوتنقيدى

رنګک يې درلود .

دبینوا په نثری آثــاروکښې (دژړه خواله) هم شهرت لری چه په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوی‌دی. بینوا په۱۹۱۳ع کال کښې زیږیدلی دی .

د اوسنی ادب بل لوی لیکوال گل‌پــاچا الفت دی .دی په مفکوره، زیباپســـندۍ اوښایست خوښونــه کښې دبینوا سره ډیر نژدی دی، دی‌که له یوی خوا شاعردی له بلی‌خــوا زبردست لیکوال هم‌دی، دپښتو ادب په سبکونو اوتاریخ‌کښې دده آثار ډیر شهرت لری، په شعرکښې دده‌دری آثاره چاپ شوی دی (دپسرلی نغمی ـ ۱۹٤۱)، (غوره اشعار ـ ۱۹۵۵) او (دزړه وینا ۱۹٦۲) اوهم په نثرکښې ډیر تالیفات لری .

الفت ترټولو زیات دفلسفی اشعــارو خښتن دی، دده داشعارو په وروستۍ مجموعه (دزړه وینا) کښې یــوه نــوی موضوع نظرته راځی چه هغه دسولې آرزو اودملتونوپه منځ کښی ددوستۍ ټینگول دی. کــه څه هم دالفت شعر زیــات تخیلی اوتفکری دی مگر اساساً وطنی احساسات‌ښکاره‌کوی.

غوره نثرونــه چــه دلیریك آثــارو یوه وړه مجموعه ده

دمنثور ادب نوعې‌ته منسوبه ده، ددې مجموعی زیاته برخه دشرقی عنعنې په تمثیل لیکل شوی ده چه اوسنی موضوعات ورداخل شوی دی .

دالفت دآثـارو ممیزه داده چه زیات‌یې تنقیدی رنګـ اوهدف لری، دی د بی‌سوادۍ او ناپوهۍ پـه مـقابل کښې نشریات کوی اوداجتماعی بـې‌عدالتۍ اوبـې انصافۍ سره جګړه کوی .

دی په دی عقیده دی چه باید تنقید دهغوکونینو غوندې وی‌چه خوږ پوټکی لری. دالفت دتولد نیټه (۱۹۰۹) ده .

په اوسنی ادب کښې قیام‌الدین خادم هم څرګند مقـام لری. دی‌هم لکه بینوا اوالفت یوازې شاعرنه دی بلکه لیکوال، ادب پیژندوکـی او بشر پیژندونکـی دی ، ده د خپل سفر مشاهدات (خوورځی په شمالی کښې) په ۱۹۴۱ کال‌په اصلاح کښې په مسلسل ډول خپاره کړل، په دغومشاهداتو کښې په ربښتیانی ډول سره افغانی ژوندتمثیل شوی‌دی، په هماغه کال دده یوه مجموعه (نوی ژوند) چاپ شوه، په دې مجموعې

کښې مضامین، منثور شعر او اشعار ځای شوی دی .

دده د آثارو وروستنۍ مجموعه (خیالی دنیا) په ۱۹۶۰ کال کښې چاپ شوې ده، دخادم په آثارو کښې دوطن دوستۍ او فرهنگی موضوعاتو سره اجتماعی موضوعات هم لیدل کیږی .

داوسنی ادب دمشهورو لیکوالو په ډله کښې صدیق الله رشتین هم دځرگند مقام خاوند دی. ده دخپلو آثارو په لومړیو کلونو کښې په عشقی او وطنی اشعارو پیل وکړ مگر وروسته یې په زیاته اندازه وطنی او محیطی موضوعاتو ته مراجعه وکړه او قوی نثر لیکونکی وگرځید، په ۱۹۵۱ کال کښې ده دقطغن ولایت ته سفر وکړ او خپل مشاهدات اولیدنی یې دسفر په خاطراتو (دقطغن لیدنه) کښې ثبت کړې، ددې خاطراتو په وسیله دلومړی ځل دپاره په پښتو ادب کښې دکاریگرې طبقې ژوند ښودل شوی او تمثیل شوی دی .

په ۱۹۵۵ کال کښې رښتین یو کتاب (دهند سفر) چاپ کړ، په دې کتاب کښې ده دهندوستان اونژدی اومنځنی

ختیځ مشاهدات بیان کړی دی، دی ددیروآثارو څښتن دی، دده دتولد نیټه ۱۹۱۷ کال ده .

سیدشمس الدین مجروح اساساً دشاعر په حیث شهرت لری، دده اکثر اشعار په نشراتی خانګو کښې چاپ شوی دی. په ۱۹۵۸ کال کښې دده داشعارو یوه وړه مجموعه چاپ شوه چه اکثرویې فلسفی رنګ لاره، دمجروح پـه اشعارو کښې وطنی اوملی آهنګونه هم شته اوادبی خوایې پوره قوی ده .

ډیر شاعران چه په خپلو ژوندیو اشعاروکښې دپښتنو شجاعت اودخپل هیواد پخوانی افتخار ستایی اواستعمارچیان رټی منځ ته راغلل چه ددوی په منځ کښې ملی شاعر ملنګ جان وتلی دی (۱۹۱۹ ـ ۱۹۵۷)دده داشعارومجموعه (خوږې نغمې) په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوه، ده په خپلو ویښوونکواشعارو کښې خپل ملت ستایلی دی، دپښتنو نارینتوب یې بیان کړی دی، ددوی اخلاق یې ستایلی دی، ددوی ذاتی کـلتوریې بیان کړی دی .

دوطن دوستۍ موضوع دځلمی لیکوال غلام غوث خیبری

په آثارو کښې هم تمثیل شوی ده. دده قصې اساساً هغه واقعات او پیښې څرگندوی چه د (انگلو - افغان) په جگړو پورې مربوطې دی .

(طوفان - ١٩٥٤)، (دوینو داغونه ١٩٥٦)، (داورلمبې ١٩٥٧)، (د ریمه شپه ١٩٥٨)، (دخیبر توفنگ داران ١٩٥٥) او (قهرمانان مړه کیږی ١٩٥٨) دا پورته آثار خیبری ته منسوب دی. دده دتولد نیټه ١٩٣٠ ده .

دمحمددین ژواك، سلیمان لایق، محمدگلاب ننگرهاری اوعبدالله بختانی آثارهم په نوی ادب کښې څرگند ځای لری.

دژواك په یوه قصه کښې چه (دتـوان وروستی شپه) نومیږی دیوی بزگری کورنۍ تراژیدی تمثیل شوې ده .

دبزگرانو موضوع په څرگند ډول په افغانی ادب کښې روانه ده اودلیکوالو په آثارو کښې یې یومهم ځای نیولی دی، ددې جریان لیکوال په ربښتیا سره اوسنی افغانی ژوندابرسیره کوی اودریالیزم دانکشاف دپاره زمینه اوشرطونه برابروی، ددوی توجه ددهقان او ځمکوال شخړوته اوښتی ده، پـه دې

سلسله کښې نورمحمد تره‌کی په ۱۹۵۱ کال‌کښې دوه نثری آثار (دغویی لاندی) او (دادی خدمت) ولیکل، دده آثارددهقان اوبزگر ژوند ښکاره‌کوی، ده‌په ۱۹۵۶ کال کښې د(درې‌خواړه)، (دصمد مور اوپلار)، (زماقسمت) او (دکورگټه دلاهورگټه‌ده) قصې ولیکلې اوهمېې په ۱۹۵۸ کال کښې(دبزگر لور)اونورې قصې چاپ‌کړې. دتره‌کی‌مشهوراثر (دبنگ‌مسافری) نومېږی، دا اثردوه امتیازه لری‌یوداچه دژوند په مواردوپوره‌احاطه لری اوبل دمولف حالات ښه څرگندوی، مولف کوښښ کوی‌چه په رښتیانی ډول سره دافغانستان دزحمت کشو اوبېوزلو خلکو ژوند ښکاره کړی .

ځلمی لیکوال ډیر ځله اخلاقی مسایلوته هم‌رجوع کوی، عشقی موضوع معمولا په خواخوږی. اوډیر حساس‌پلان‌کښې دبحث لاندې راځی، تقریباً ټولې‌قصې دمعتبری‌کورنی‌دپیغلی سره دغریب ځلمی تراژیدی اوغمناك عشق بیانوی .

عبدالرحمن پـژواك دډیرو اشعارو، ډرامو اونـاولونو مولف دی، داآثارېې په پښتو، فارسی اوانگلیسی ژبوباندی

دی، ترټولو زیات دده بدیعی هنر اواستادی په هغو ناولونو کښې ښکاره شوې‌ده چه اکثرې فولکلوری موضوعاتوړاندې کوی لکه (دبست شهزاده)،(رودابه اوزال) او(درې‌سره‌مین).

دده د (دخترکوچی) په نـاول کښې شاعرانه ښېگـڼې، دتشبیه‌گانو اوتمثالونو ښه والی، په بلیغ ډول سره د ملـی رنگونو اظهار اودآهنگونو جوړښت په څرگندډول ځان‌ښکاره کوی، دغه ناول په انگلیسی، فرانسوی، روسی اوعربی ژبو ترجمه شوی دی اوبین‌الاقوامی نوم‌یې گټلی دی .

دپژواك آثاردصوفیانه‌آهنگونه‌هم خالی‌نه‌دی (وجدان).

دپژواك په آثارو کښې لوی ځای دوطن‌دوستۍ موضوع نیولی دی، لیکوال‌دغه موضوع په اساسی‌ډول سره‌په تاریخی مواردوکښې فیصله کـوی، دده دوه شعری ډرامـی (قرض) په فارسی ژبه او (کلمه داره روپۍ) په پښتودهیواد تاریخی سابقه راژوندۍ کوی .

دپژواك دتاریخی آثارو مخصوص صفت دادی چه مولف‌خپل فکر دواقعاتو اوپېښو ظاهری‌اړخ‌ته نه بلکه دقهرمانانوتاثراتو اوغم گاللوته متوجه کوی .

دقهرمانانو روحیاتو اوداخلی نړۍته په ژوره توګه دورننوتلو آرزو دپژواك دټولو آثارو امتیاز دی، خصوصاً داآرزو دده په وروستنی مهم اوفیلسوفانه ناول (اواره)کښې په ښه شان ښکاره شوې ده، داناول په ډیروژبو ترجمه‌شوی دی اودافغانستان نه دباندې ډیر شهرت لری، داناول‌په زیاته اندازه سره دمولف بیوګرافی ده .

دپژواك لوی موفقیت دادی‌چه دی دحقیقی اوواقعی رمان جوړولو قدرت اوصفت لری مګر دده دناول قهرمان عام فهمه نه دی، داکوم سطحی قهرمان نه دی بلکه هغه سړی دی چه لوړ افکار اوعالی احساسات لـری، دداسی تصنیف جـوړول دافغـانستـان دادب پـه انـکشاف کښې مـهم ګـام دی .

دپژواك نه علاوه دفارسی ژبې نورو اوسنیو لیکوالـو محمدقدیر تره‌کی، سلجوقی، سهیل، رشتیا،کهزاد اونوروهم شهرت ګټلی دی .

په شوروی اتحاد کښې دافغانی ادب د آثارو ترجمـې له ډیرو کلونو راهیسی پـه مستقل ډول سره چاپیږی، پـه

۱۹۵۵ کال کښې دوه مجموعې (افغانی اشعار) او (افغانی قصې) چاپ شوې دی، دانتخاباتو په مجموعه کښې (دآسیاشاعران) دبېنوا اونورو آثار معرفی شوی دی، په ۱۹۵۵ کال په تاشکند اودوشنبې کښې د اوسنیو افغانی لیکوالو آثـار په ازبکـی اوتاجکی ژبو چاپ شوی دی، په ۱۹٦۱ او ۱۹٦۲ کلونو کښې د افغاني قصو دوه مجموعی (زرغونه) او (پټ پهلوان) چاپ شوی دی، په ۱۹٦۲ کال کښې شوروی لوستونکی (دافغانستان دشاعرانو نظمونه) ترعنوان لانـدې مجموعی سره آشنا شول برسیره په دې په ۱۹۵۹ کال کښې دماشومانو دپاره دافغانی قصو یوه مجموعه (ؤ، نه ؤ) نشر شوه، دالفت، بېنوا، بختانی او درشاد داشعارو ترجمې دشوروی مطبوعاتو په پاڼو کښې چاپ شوی دی .

یادونه : ددوهمې برخی په ترجمه کښې لـږ تغیرهـم پېښ شوی دی .

....

دښاغلی اسلانوف لنډه پېژندنه

دی دفلالوجي علومو ډاکټر اودشوروی اتحاد دعلومو

داکاډیمۍ غړی دی .

ده په کابل کښې په شوروی سفارت کښې یـوه دوره

ماموریت هم کړی دی اوپښتویې پـه افغـانستان کښې زده

کړې ده .

اسلانـوف دلـوی (پښتو روسی قـاموس) مؤلف دی،

داقاموس پنځوس زره پښتو لغتونه لری‌چه په روسی ترجمه

شوی اوچاپ شوی دی .

ده دروښانیانو په دوره باندې یوه رساله‌هم لیکلی ده،

په دې اثرکښې دپیر روښان کارنامې، مجاهدې، دده کورنۍ

اوملګری، دده دکورنۍ ادبیات، دخیرالبیان دمتن خصوصیات

اوددغې سلسلې نور معلومات راغلی دی .

ښاغلی اسلانوف د (پښتنی فولـکلور) نومې رسالـې

مؤلف دی، دارساله دده دځوکلونو دزیـار نتیجه ده، په دې

رساله کښې دپښتنو دملی اوشفاهی آثارو خصوصیت‌اومزیت

بیان شوی دی. داپه حقیقت‌کښې هغه فولکلور دی‌چه دپښتنو دژوندنه راوتلی دی .

ښاغلی اسلانوف دختیځ پوهانو په ډیرو کانګرسونـو کښې دپښتو ژبې په باره کښې معلومات وړاندې کړی‌دی .

دی په شوروی دوره کښې لومړی سړی دی‌چه دپښتو داستادۍ حیثیت یې موندلی دی. ده په شوروی کښې ډیرو ځوانانوته پښتو ورزده کړې ده .

دده په شاګردانو کښې دوریانکوف، لیبیدوف، ګیرس، پیغله لود میلا، اوپیغله کلینینا په پښتوکښې پـوره نوم او شهرت لری اودډیرو آثارو خاوندان دی .

ښاغلی اسلانوف دپښتو اوپښتو ادبیاتو په بـاره‌کښې ډیره مطالعه اوخیړنه کړې ده چه ترټولو لوی کاریې د(پښتو روسی لوی قاموس) دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

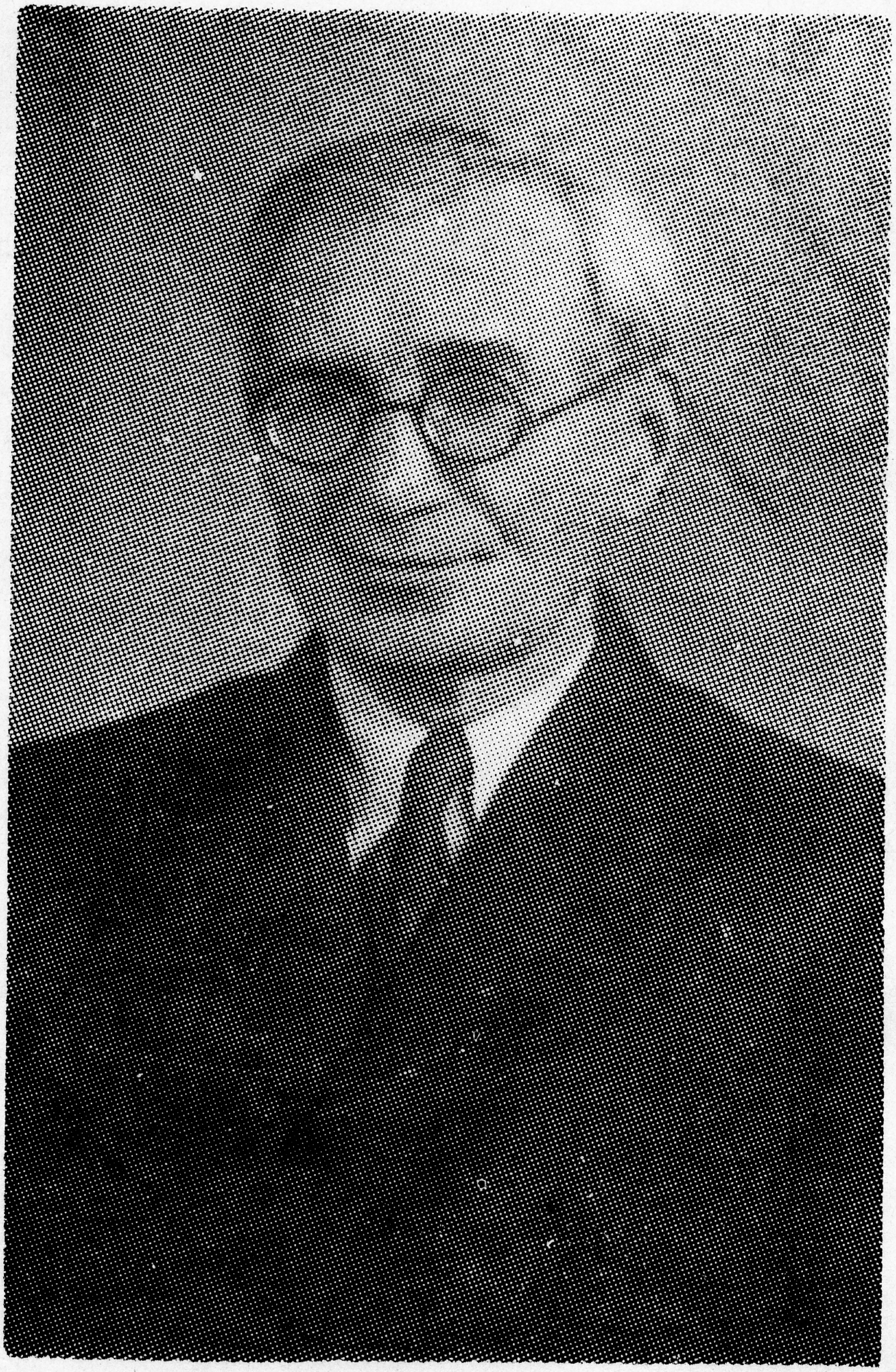

نباغلی اسلانوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمېرمن گيراسيمووالنهٔ پېژندنه

ميرمن گراسيمووا دمسكو دعلومو داكاډيمۍ د آسيايي ملتونو په انستيتوت کښی کار کوی. دې ميرمنې د ښاغلی گيرس سره يوځای دستاژ دوره داستاد اسلانوف تر نظر لاندې تيره کړې ده .

اليوتينا گراسيمووا دپښتو دختيځ‌پيژندنی‌په انستيتوت کښی مطالعه کوی، اويوزيات شمير مقالی يې د افغانی ادب په شاوخوا کښی ليکلی اوخپری کړی دی: لکه دپښتوا په اشعارو کښې دوطن پرستۍ موضوعات، په افغانی ادب‌کښې داجتماعی مساوات موضوع ، په پښتو ژبه کښې مشروطی جملې.دې‌ميرمنی دهغه کتاب په ليکلو کښی هم زيار ويستلی دی‌چه (دافغانستان ادبيات) نوميږی ، گيراسيمووا اوس دمعاصر افغانی ادب په باره کښې خپل علمی اثر ليکی .

PROPERTY OF ACKU 1491

(c) ketabton.com: The Digital Library

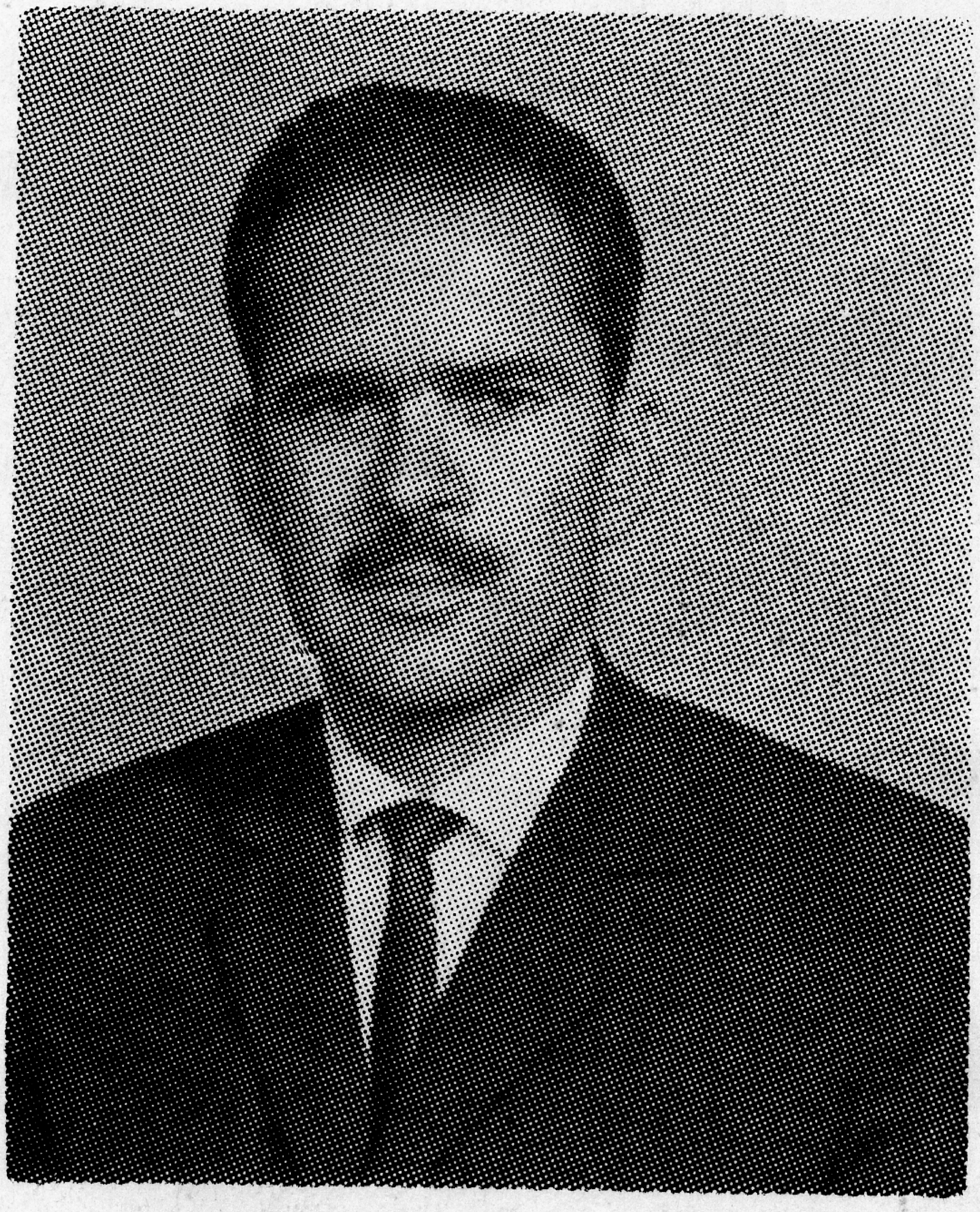

معتمد شینواری ددې اثر مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

THE NATIONAL LANGUAGE

OF

AFGHANISTAN

PASHTO ACADEMY

1968

دولتی مطبعه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library